

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Smyslová data jako základní percepční zkušenosti

Bc. Pavel Petrle

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Teorie a filozofie komunikace

Diplomová práce

Smyslová data jako základní percepční zkušenosti

Bc. Pavel Petrle

Vedoucí práce:

Mgr. Michal Polák, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Chtěl bych zde poděkovat Mgr. Michalu Polákovi, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce.

Obsah

1 Úvod	7
2 Úvod do problematiky	8
3 Smyslová data	9
3.1 Co jsou to smyslová data?	11
4 Moorova koncepce smyslových dat	14
4.1 Úloha filozofie	14
4.2 Moore a smyslová data	15
4.3 Vizuální smyslová data a „obálka“	21
4.4 Analýza smyslových dat a propozice	25
5 Russellova koncepce smyslových dat	27
5.1 Vývojová stádia koncepce smyslových dat	27
5.1.1 První období	27
5.1.2 Druhé období a <i>The Problems of Philosophy</i>	28
5.1.3 Třetí období a Russellův příklon k neutrálnímu monismu.	29
5.2 Neo-Russelianismus	33
5.3 Sekundární kvality	34
5.4 Povaha hmoty	35
5.5 Solipsismus	36
5.6 Potřebnost neutrálních objektů	37
5.7 Russell, hmota vědy a naivního realismu	38
5.8 Privátní a veřejný prostor	40
5.9 Poznání z bezprostřední zkušenosti a z popisu.	43
5.9.1 Indukce	45
5.9.2 Univerzálie	46
6 Argumenty pro smyslová data	48
6.1 Argument perspektivní variace	48
6.2 Argument iluze	50
6.3 Argument halucinace	50
6.4 Argument omylu	51

6.5 Argument binokulárního vidění.....	52
6.6 Argument časové následnosti	52
6.7 Argument iluzornosti sekundárních kvalit.....	53
7 Námitky vůči teorii smyslových dat.....	55
7.1 Příklon k fyzikalismu	55
7.2 Epistemologické námitky.....	55
7.3 Adverbialismus	57
7.3.1 Námitky vůči adverbální teorii.....	58
7.4 Mýtus daného.....	59
8 Závěr	65
9 Resumé	67
10 Seznam použité literatury	68
10.1 Využité slovníky	71
10.2 Poznámky	71

1 Úvod

Teorie smyslových dat byla rozpracována především na začátku dvacátého století. Tato diplomová práce si klade za cíl o této teorii pojednat a zrestaurovat její pojetí z filozofického hlediska. Zaměří se především na koncepce Georga Edwarda Moora a Bertranda Russella, jejichž práce lze v rámci tohoto tématu považovat za klasické. U Russella pak práce upozorní na jeho vývojová období tak, jak se vyvíjely jeho myšlenky od denotační teorie, přes standardní pojetí z *The Problems of Philosophy* až po neutrální monismus. Další zmíněnou problematikou bude možné sepětí teorie smyslových dat se současnými psychologickými teoriemi percepce a její inspirativnost pro dnešní kognitivní vědu v souvislosti s lidským vnímáním.

V úvodních kapitolách se zaměříme na definici pojmu smyslových dat, přičemž upozorníme na jeho různé interpretace. Pokud chceme pracovat s tímto pojmem, je zapotřebí ho vhodně definovat. Upozorníme tak na nedostatky, které teorii smyslových dat provázejí od jejího počátku. Práce bude zpracována především na teoretickém základě, ale zohlední i vybrané empirické argumenty. Uvedeny budou jak argumenty pro, tak i námitky proti teorii smyslových dat. Přidruženými tématy budou například adverbiální teorie, mýtus daného, solipsismus, primární a sekundární kvality, stejně tak jako pojem kvále. V práci budou rovněž uvedeny příklady, na kterých se teoretici smyslových dat snažili svá pojetí vysvětlit.

Pro zpracování této problematiky budou využity především metody komparace a analýzy, které odpovídají zvolenému tématu. Analýze bude podroben především pojem „smyslová data“.

Přestože dané koncepce vznikaly již před více než sto lety, klade si práce za cíl ukázat, že jsou stále inspirativní a mohou být přínosem i na poli dnešního bádání. A také upozornit, že současná kognitivní psychologie může čerpat z již dříve vybudované studnice poznání, do níž zajisté spadá i teorie smyslových dat.

2 Úvod do problematiky

V dějinách lidského myšlení se rozvinuly mnohé pohledy na vztah mezi lidskou duší a okolním světem. Od přístupu materialistického a odmítání duševních pochodů, který reprezentoval například francouzský osvícenec Julien Offroy de La Mettrie či německý baron Paul Henri Dietrich von Holbach, až po idealismus redukující celé Univerzum na duchovno zastupovaný biskupem Georgem Berkeleyem. Problém možné oduševnělosti světa se vztahuje k nejnítějším instinktům a myšlenkám člověka a dává základ pro zkoumání problému vztahu mysli a těla. V historii nalezneme Descartovu tezi o propojení duše a těla za pomoci šišinky mozkové i předjednanou harmonii v podobě Leibnitzovy koncepce. Vznikla i další pozoruhodná pojetí. Jako příklad uveďme Davidsona a jeho anomální monismus.

Spor o povahu vnějšího světa byl příčinou rozpracování protichůdných koncepcí realismu a subjektivismu. Myšlenka, že vše co existuje, se odehrává v našem vědomí, vedla „ke vzniku KRITICKÉHO REALISMU, který by správně ocenil podíl obou členů poznávacího vztahu na vzniku poznání, ale také se objevily pokusy o koncepci, ve které by byla protikladnost obou členů vztahu eliminována, o koncepci, která by nepracovala s poznáním jako vztahem dvou členů a tato koncepce byla nazvána FENOMENALISMEM.“¹

V 17. století přichází Locke s rozdělením naší zkušenosti na vnitřní a vnější. „Lockův postup je veden snahou dokázat, že všechno naše poznání může být vysvětleno ze schopnosti přijímat smyslové dojmy a odlišit je od sebe navzájem. Vyšší duševní funkce se skládají z idejí, paměti, imaginace, abstrahování, souzení atd.“²

Teorie poznání 20. století dosáhla velkého rozvoje v anglo-americké filozofii. George Edward Moore, Henry Habberley Price, či Bertrand Russell vytvořili teorie smyslových dat a připravili tak základ pro rozvinutí další kapitoly lidského zkoumání. Existuje vnější svět? A pokud ano, jak si ho můžeme být vědomi? Samotný pojem „smyslová data“ nebyl užíván vždy ve stejném smyslu. Na počátku 20. století filozofové

¹ ŠPŮR, J. *Úvod do systematické filosofie*, str. 20.

² DOKULILOVÁ, A. úvod k LOCKE, J. *Esej o lidském rozumu*, str. 9.

jako Price, Moore, či Russell, používali tento pojem pro označení kvalit či věcí, kterých jsme si bezprostředně vědomi prostřednictvím percepce. Russell se hned v první kapitole svých *The Problems of Philosophy*³ (1912) táže: „Je na světě nějaké tak jisté poznání, že žádný rozumný člověk o něm nemůže pochybovat?“³

Termín smyslových dat měl být neutrální, nevyhraněný ve smyslu přímé či nepřímé obeznámenosti. Dokonce se ani nepředpokládalo, že by měl být definován jako na mysli závislá či nezávislá entita.⁴ Časté užívání tohoto pojmu však vedlo k jeho rozličným interpretacím. Přístupy k smyslovým datům se také lišily v náhledu na způsoby, jak popsat jejich vztah k mysli. Někteří teoretici se domnívali, že je vnímáme přímo svými smysly.

3 Smyslová data

Otázka po významu pojmu smyslových dat je zcela zásadní při pokusu zrekonstruovat jejich pojetí. Jako základní nastínění můžeme použít tyto definice. „Smyslová data jsou domnělé, na mysli nezávislé objekty, kterých jsme si bezprostředně vědomi v naší percepci, a přitom mají přesně tytéž vlastnosti, které se nám zdá, že mají.“⁵ „Použijme název smyslová data pro všechny věci, které nám jsou bezprostředně známé pomocí vnímání: věci jako barvy, zvuky, pachy, tvrdosti, hrubosti, atd.“⁶ Moore se vyjadřuje takto: „navrhuji nazývat všechny věci, jako jsou barvy, tvary, velikosti, smyslová data, za věci dané, nebo prezentované prostřednictvím smyslů“.⁷ Tyto definice nejsou ničím novým, oba filozofové odkazují na své předchůdce, kteří však používali jiné termíny. Například Locke a spolu s ním celá tradice britského empirismu pro ně byla důležitou inspirací.

Termín smyslová data je, zdá se, velmi neurčitý. Sám Russell jej později nahrazuje termínem *percept*. Kdo poprvé použil termín smyslová data, není jisté. Russell ho mohl odvodit například od Jamese z jeho *Principles of Psychology* (1890).⁸

³ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 13.

⁴ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 3.

⁵ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 1.

⁶ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 17.

⁷ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 30.

⁸ HALL, R. *The Term „Sense-Datum“*, str. 130.

Pro ilustraci jednoho z možných pojetí smyslových dat nám může posloužit květina postavená na stole. Za normálních podmínek se zdá být zelená s listy klanícími se za Sluncem, pokrytými jemnou vrásčitou strukturou. Zrakový vjem je způsobován odraženým světlem, světelné vlnění je pak možným příkladem smyslového data. Smyslové datum by v tomto pojetí mělo umožňovat poznání nejen stolu či květiny, ale také dalších rozličných individuí, a tím pádem být jednou ze základních podmínek lidské zkušenosti. „Russell [...] jako dědic britské empirické tradice ztotožňuje individua s tím, co bezprostředně poznáme – se *smyslovými daty*. Smyslová data jsou sice soukromé pro konkrétního člověka, přestože vznikají v interakci smyslových orgánů tohoto člověka s okolím, ale zároveň nejsou mentální (mentálními jsou pro Russella vjemy). Smyslová data jsou tedy tím, co vidíme, cítíme, cítíme atd.”⁹

Můžeme zavřít oči, využít dalšího smyslu a květiny se dotknout. V tomto případě nejsme schopni vnímat její barvu, nicméně struktura se jeví v zcela jiné roli. Pokud ji při doteku necítíme, zjišťujeme nesoulad mezi tím, co jsme vnímali zrakem a tím, co je vnímáno hmatem. Lze namítnout, že nastal rozdíl v čase pozorování. Nastavíme-li pro oba smysly stejné časové podmínky, zjistíme, že smyslová data vytvořila komplexní strukturu v naší mysli sestávající z odlišných počítků.

Jak bylo zmíněno, květina stojí na stole. Předpokládáme, že květina musí stát na něčem pevném a nikoliv vyset ve vzduchu. Toto triviální a z pohledu zdravého rozumu lehce ověřitelné tvrzení začne ztrácet svoji sílu, když si uvědomíme, že pod květinou žádný stůl nevidíme ani nemůžeme sáhnout skrze květinu a ověřit existenci stolu hmatem, neboť nám v tom brání její zřejmě hmotná povaha.

Příklady s různými předměty, na nichž se autoři snaží představit a doložit své myšlenky jsou velice častým a vděčným způsobem osvětlení problému. Použití předmětů z běžné zkušenosti jako například poštovní obálky, hnědého stolu či hladové kočky je velmi ilustrativní a přívětivé na pochopení.

Mnozí filosofové, příkladem zmíněné, pojetí smyslových dat odmítají a kladou důraz na naši bezprostřední obeznámenost s vnějším světem. Případně zpochybňují, že by

⁹ ZOUHAR, M. *Problémy jazyka a počiatky analytickej filozofie*, str. 165.

mentální fenomény hrající roli v procesu percepce mohly mít vlastnosti, které by se nám jevily. Tak můžeme vidět strukturu květiny a její barvu, ale naše zkušenost není nikdy zelená či vroubkovaná.

Zdá se ale, že filozofové povětšinou souhlasí s tím, že existuje skutečný stůl. V době Moora údajně skoro všichni uznávali, že naše smyslová data, jako barvy, tvar, hladkost atd. ať jakékoliv, závisí na nás. Už pouze tím, že se vyskytují, jsou známkou něčeho, co existuje nezávisle na nás. Něčeho, co se snad naprosto liší od našich smyslových dat, ale co přece jen lze považovat za příčinu těchto smyslových dat; jakmile jsme v přiměřeném poměru ke skutečnému stolu.¹⁰

Smyslová data jsou závislá na vztahu mezi námi a předmětem. Je tedy to, co přímo vidíme, cítíme nebo slyšíme známkou nějaké skutečnosti za těmito počítky? Je vůbec nějaká skutečnost? „Jedinou věc, kterou o stolu víme, je, že není tím, čím se zdá být.“¹¹

Koncept smyslových dat dokáže vysvětlit iluze, halucinace i různé varianty vnímání určitého předmětu. Může nás však vést směrem k dualismu mysli a těla, jakožto i k množství existujících světů.¹²

3.1 Co jsou to smyslová data?

Nejčastěji jsou smyslovým datům přisuzovány tyto tři charakteristiky.

- a) Jsou určitým druhem věcí, kterých jsme si přímo vědomi v našem pozorování.
- b) Jsou závislá na mysli.
- c) Mají vlastnosti, které se nám jeví.¹³

Pokud se snažíme nalézt poznání, o kterém nelze pochybovat, musíme zvážit, zdali se jedná o poznání přímé, nebo nepřímé. Přímým poznáním myslíme situaci, v níž na nás dané okolnosti působí bez jakéhokoliv zprostředkovatele. Když člověk sáhne do vody, aby zjistil její teplotu, mělo by být jeho poznání přímé. Nepřímým poznání pak myslíme poznání zprostředkované. Toto zprostředkování může mít vícero podob. Teplotu vody

¹⁰ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 22-23.

¹¹ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 21.

¹² HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 1.

¹³ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 2.

nemusíme zjišťovat pouze přímým vystavením našich smyslů její hladině, ale můžeme si dopomoci například rtuťovým teploměrem.¹⁴ Při zjišťování teploty na tomto měřicím zařízení obvykle použijeme zrak. Zde vstupuje do hry další typ nepřímého poznání, neboť je nutný odraz světla pod vhodným úhlem tak, aby signál dopadl na naši sítnici. Je nutné využít světlo pro přenos daného obrazu.

Zastánci teorie smyslových dat se domnívají, že věci, kterých jsme si přímo vědomi, závisejí na našich myslích a ne jinak. Vlastnosti předmětů se nám jeví, ale nejsou součástí daných předmětů. V této souvislosti je často uváděn příklad s rajským jablkem. Když vnímám rajče, jeví se mi kulaté a červené, avšak jeho červenost či kulatost jsou pouze zdánlivé vlastnosti jeho samotného. Podle zastánců teorie smyslových dat totiž obě vlastnosti závisí na schopnostech naší mysli. Rajče se může jevit jedné mysli jako zelené, druhé jako červené. Neexistuje jistota existence dvou myslí, pro které by vlastnosti předmětů představovali stoprocentně to samé.¹⁵

Zastánci smyslových dat věří, že smyslová data existují kdykoliv, kdy člověk něco vnímá některým ze svých smyslů. Dokonce i zkušenost kvalitativně podobnou vnímání, jako je snění, halucinace či iluze lze chápat jako smyslová data.

Vyjma konstruktů smyslových dat je zde mnoho dalších teorií, které se snaží odhalit, jakým způsobem vzniká a následně je rozvíjeno lidské poznání. Ve filozofii percepce se objevuje například naivní realismus, či adverbialismus. Naivní realismus tvrdí, že jsme přímo obeznámeni výhradně a jen s fyzickými fenomény. Příkladem může být jakýkoliv předmět běžné zkušenosti, o jehož existenci se ujišťujeme za použití takzvaného zdravého rozumu, na který se odkazují jak Moore, tak Russell.

Druhým přístupem je adverbialní teorie. Dle tohoto konceptu jsou veškeré vlastnosti objektů, které zakoušíme ve vnímání, nezávislé na objektech samotných. Jsou totiž vlastnostmi samotného vnímání. To, že předmět vidíme, jako červený je způsobeno pouze

¹⁴ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 48.

¹⁵ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 1.

naší myslí a nikterak nezávisí na předmětu vnímání. „Adverbialismus je známý charakterizací mentálních stavů v pojmech, jako ‚jevící se rudý‘.“¹⁶

¹⁶ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 2.

4 Moorova koncepce smyslových dat

George Edward Moore byl britským filozofem první poloviny dvacátého století. Studoval na Trinity College v Cambridge, kde se seznámil s Russellem. V roce 1921 se stal editorem časopisu *Mind* a o čtyři roky později se stal profesorem na univerzitě v Cambridge. Moore se na začátku svých *Some Main Problems of Philosophy* (1911) zabývá důležitostí role filozofie v objevování a popisu světa kolem nás. Činí tak podobně jako Russell ve svých *The Problems of Philosophy*.

4.1 Úloha filozofie

Úkolem filozofů je podle něho „poskytnout obecný popis celého Univerza, zmiňující všechny nejdůležitější druhy věcí, které jsou o Univerzu známé. Zvažující jak jeho vzdálenost, tak i důležitost věcí, které vůbec neznáme, a také zvažující nejdůležitější způsoby, kterými se tyto rozličné druhy věcí vztahují k sobě navzájem.“¹⁷ Nejdůležitějším úkolem je podat obecnou deskripci celého Univerza.

Filozofie je důležitá právě proto, že se o tuto problematiku zajímá. Moore se zmiňuje o zdravém rozumu, který nám poskytuje pravdy o Univerzu, které považujeme za jisté. Svět se dle něho skládá z obrovského množství materiálních objektů toho či onoho druhu.

Lidé vnímají předměty kolem sebe v duchu přirozeného realismu. Za pomoci svého zdravého rozumu se mohou přesvědčit o své existenci a následně ji přisoudit také ostatním předmětům v Univerzu. Ostatní lidé se zdají být skuteční, stejně tak jako nejrůznější druhy rostlin či zvířat. Každé zrnko písku a každá kapka vody jsou jednoznačně brané jako materiální objekty. Věci vyrobené člověkem stejně tak jako hvězdy a planety podléhají fyzikálním zákonům, z čehož můžeme vyvodit jejich existenci v hmotném světě.¹⁸ Avšak zaměříme-li se na pojem zdravého rozumu a jeho vztahu k Univerzu, lze společně

¹⁷ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 1.

¹⁸ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 3.

s Humem prohlásit, že je to spíše přesvědčení a víra naší mysli, co nám říká, že materiální svět existuje. „Víra ve skutečnost je cosi pociťovaného mysli.“¹⁹

„Například víme, že na povrchu země vedle našeho těla jsou těla dalších milionů lidí. Víme, že jsou zde miliony těl zvířat a také květin. Mimo to jsme si jistí existencí obrovského množství neživých objektů, jako hor a kamenů, z nichž se skládají, zrněk písku, rozdílných druhů minerálů a půd, všech kapek v řekách a mořích, jakož i věci vyrobených člověkem, jako jsou domy a židle, stoly či železniční nádraží. [...] Je zde Země samotná.“²⁰ Taktéž Slunce, Měsíc či vzdálené hvězdy jsou součástí Univerza.

Moore správně upozorňuje, že způsob nahlížení na svět, jako na materiální je úzce spjat s dobou, kdy jsou dané soudy pronášeny. Dějinné období s jiným názorovým paradigmatem bude na Univerzum nahlížet z rozdílné perspektivy. Pro příklad rozdílného pojetí náhledu na hvězdnou oblohu si můžeme vzít antické pojetí Univerza u Anaximandra z Míléty, jak o něm referuje Pseudo-Plútarchos.²¹

Povětšinou věříme, že kromě materiálních těl máme duši, máme schopnost činit mentální akty nebo akty vědomé. Vědomých aktů je kolem nás nepřeborné množství. V každém okamžiku vznikají pocity, přesvědčení, sny, touhy atd. Vznikají u každého člověka a také u zvířat. Máme zde tedy miliony a miliony myšlenkových aktů. Je rozumné tomu věřit, neboť nám to říká náš zdravý rozum. „Ale zdravý rozum má také, myslím, jistě velmi určité pohledy na způsob, jak jsou tyto druhy věcí dohromady propojené.“²²

4.2 Moore a smyslová data

Moore říká, že veškeré věci, které vidíme, můžeme označit jako smyslová data. Na počátku svých bádání označuje tímto pojmem jak primární tak sekundární kvality objektů, jako jsou barva, tvar či velikost. Později od zahrnutí sekundárních kvalit ustupuje a označuje je jako to, co je přímo vnímáno, či momentálně viděno.

¹⁹ HUME, D. *Zkoumání lidského rozumu*, str. 81.

²⁰ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 3.

²¹ PSEUDO-PLÚTARCHOS, *Stromata 2 = DK 12 A 10*

²² MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 4.

Například, když před sebe natáhneme ruku, zajisté vidíme přinejmenším dva materiální objekty. Zaprvé samotnou ruku, na kterou jsme zaměřeni a také periferii našeho vizuálního pole, které nám poskytuje další smyslová data. Stejně jako prostřednictvím zraku jsou nám poskytovány počítky nejen o naší ruce i dalšími smysly. Máme zde ale i další způsob, jakým se nám smyslová data projevují. Pro Moora jsou smyslovými daty také vnitřní tělesné pocity, jako například bolest zubů. Máme zde tedy počítky nejen z vnějšího světa, ale také pocity způsobované tělem samotným.²³

Obvykle věříme, že materiální věci se nacházejí v prostoru. Mezi nimi navzájem existuje určitá vzdálenost. Mezi Sluncem a Zemí, stejně tak jako mezi Zemí a Polárkou existuje distance, kterou se můžeme pokoušet změřit. Jaká je ale vzdálenost či relace mezi vědomými akty a materiálními objekty, nebo dokonce mezi vědomými událostmi navzájem? Zdravý rozum nám říká, že mentální akty jsou obecně vztahovány k materiálním objektům. „Myslím si, že vědomé akty jsou celkem určitě připojené, částečným způsobem, k nějakým materiálním objektům, a celkem určitě nejsou napojené na ostatní.“²⁴

Věříme, že pokud jsme naživu, jsou naše vědomé akty spojené s našimi těly, v tom smyslu, že jsou ve stejném čase na stejném místě. Pokud přemýšlíme, máme důvod se domnívat, že se to děje právě tady a teď. Pokud se rozhodneme cestovat do jiného města, předpokládáme, že při pohybu těla dojde i k pohybu vědomých aktů ve smyslu prostoru. „Všichni [...] společně věříme, [...] že naše akty vědomí jsou v každém okamžiku na místě, kde se nachází naše těla.“²⁵ Některé společnosti vidí provázanost aktů vědomí s tělem odlišně.²⁶ Například Pro Moora to ale není v souladu s naším zdravým rozumem.

Moore ale neříká, že smyslová data musejí být důsledkem existence nějakého objektu. Dokonce, jak tvrdí Ayer, není ani připravený připustit, že smyslová data jsou částí nějakého fyzikálního předmětu. Není nezbytné, aby zde byla vnější skutečnost. Nezbytná je pouze přítomnost vnímajícího. Vnímající subjekt je přímo obeznámený se smyslovými daty.²⁷ Moore uvádí příklad s pozorováním ruky. Když před sebe natáhneme ruku, vidíme

²³ SCHILPP, P.A. *The Philosophy of G. E. Moore*, str. 257-258.

²⁴ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 6.

²⁵ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 7.

²⁶ Například New Age, Golden Dawn, či vyznavači techniky tzv. Astral Projection.

²⁷ AYER, A. J. *The Terminology of Sense-Data*, str. 290-292.

nejméně jedno smyslové datum, tedy naši ruku. Vidíme ale i její okolí. Navíc ji vnímáme každým okem jinak.

V okamžiku, kdy pozorovatel vidí svoji ruku nataženou před sebe, vnímá nejen ji, ale také její okolí. Veškeré objekty vnímané prostřednictvím smyslových dat jsou určitým způsobem složené, neboť samotná smyslová data nám podávají informace o relačních vlastnostech jak uvnitř věci samotné, tak v rámci jejich okolního prostředí.²⁸ Vidíme tedy více objektů. Nastává problém, jak rozlišit smyslová data ruky a smyslová data dalších objektů, neboť potřebujeme odlišit jednotlivé předměty. Otázka se netýká pouze vizuálních dat. Mohli bychom říci, že jsme schopni určité informace extrahovat z dat přijímaných ze smyslů a vyhodnocovat jejich důležitost.

Problém nastává, když namítneme, že smyslová data jsou přítomná v pozorovaném předmětu, neboť je právě on vytváří, nebo odráží vlnění či jiné entity, které po průchodu určitým médiem, například vzduchem či vodou, mezi předmětem a lidským smyslem vytvoří v člověku počitek. Nacházíme zde další obtíž teorie smyslových dat. Pokud se budou pohybovat ve směru od vnímaného předmětu, tedy budou součástí reálného světa, budou muset procházet přes určité médium, jako je vzduch nebo voda. Toto médium bude smyslové datum zkreslovat a bude tak velmi záležet například na vzdálenosti smyslů od vnímaného objektu. Při jakékoliv změně vzdálenosti vznikne odlišný počitek.

Odlišný počitek může vzniknout například, pokud světelné vlnění prochází určitým materiálem, který způsobuje jeho zkreslení. Příkladem u světelného vlnění může být změna vzniklá při použití optické čočky. Dokonce i zvuk může být velice snadno pozměněn například umístěním balonu s héliem mezi zdroj zvuku a posluchače. Oba tyto předměty změni vlnovou délku daného signálu, čímž vznikne rozdíl mezi původním, od předmětu vycházejícím vlněním a vlněním dopadajícím na lidské smyslové receptory.

Mohou mít smyslová data jiné vlastnosti, než jaké se nám jeví? Může se původně červený objekt zdát při vnímání fialový? Jednoduchým příkladem může být jakási „modrost“ písma v textovém editoru, která vzniká při pohledu na jiné řádky textu pod

²⁸ RUSSELL, B. *Analýza poznania*, str. 11-12.

určitým úhlem. Byť je text zcela jistě napsán černou barvou, nemusí se mimo zrakové ohnisko zdát černým, nýbrž modrým.

Ayer se v *The Terminology of Sense-Data* zmiňuje, že takto můžeme najít celou paletu různě pozměněných smyslových dat. Od pohledu do zrcadla po ozvěnu. Nezdá se mu ale správné interpretovat Moora v tom duchu, že by tyto věci chápal, jako nám bezprostředně daná smyslová data.²⁹

Pokud má být smyslové datum nějakým způsobem pro smysly hodnotné, nemělo by být neustále se měnícím prvkem percepce. Kompromisem by mohlo být prohlásit, že objekt pozorování dává vznik smyslovému datu, které je tak na okamžik jeho součástí. Po průchodu médii se změní do určité podoby, kterou následně zaznamenají smysly vnímajícího subjektu. Ten musí využít svých myšlenkových schopností, aby z velkého množství vnímaných dat extrahoval informace.

Schopnost vytvářet informace bývá chápána, jako znak inteligentního chování, avšak i bez vytvoření informace je možné data vnímat. Jednobuněčný organismus, byť bez lidských smyslů, dokáže zareagovat na vnější podnět. Člověk zase někdy není schopen data vyhodnotit a možná právě proto u něho dochází k vnímání různých klamů.

Zaměřenost na určité smyslové datum, které je součástí našeho zorného pole, ho jakýmsi způsobem vybírá z kontextu dat ostatních. Když vidíme naši vlastní ruku, na kterou jsme zaměřeni a nevidíme nic jiného, zdá se, že nevidíme další fyzické objekty. Ale co když začneme vnímat i jednotlivé části ruky, jako svébytná smyslová data?³⁰ Bude se nám potom zdát, že máme téměř nekonečné množství těchto dat.

Co myslíme pod spojeními „vidět smyslové datum“ a „vidět fyzikální objekt“? Zde narážíme na problém nejednoznačnosti pojmu smyslových dat. Můžeme se pokusit navrhnout, že smyslové datum se skládá z přímo vnímaných předmětů v zorném poli, které není podrobena analýze myslících procesů a nejsou v něm tak rozlišené jednotlivé předměty vnímání. Fyzické předměty jsou pak přes smyslová data vnímány, ale jen do té míry, do jaké jsou smyslová data s nimi shodná. Pokud ale řekneme, že smyslová data

²⁹ AYER, A. J. *The Terminology of Sense-Data*, str. 296-298.

³⁰ SNOWDON, P. G. E. *Moore on Sense-data and Perception*, str. 121.

mohou mít jiné vlastnosti, než fyzikální objekty, úplně se nám tím vytrácí důvod zachovávat je, jako příklad nezpochybnitelného poznání.

Stejně jako Russell ve svých *The Problems of Philosophy*, Moore v *Some Main Problems of Philosophy* předpokládá existenci vnějšího světa nezávislého na pozorovateli. Říká, že když například odejde z místnosti, kde je krb s hořícím ohněm a vrátí se za několik okamžiků, oheň bude stále hořet. Není však důvod se domnívat, že by oheň nehořel po dobu, kdy byl Moore pryč a oheň tak nebyl nikým vnímán. Všichni dle něho předpokládáme, že existence materiálních objektů je nezávislá na jejich vnímání.³¹

Zdá se, že aby se z okolních dat stala data smyslová, musí být prvně vnímána určitým subjektem. „[...]mám stále tendenci inklinovat k myšlence, že zde nejsou smyslová data, která nejsou vnímána, [...] žádná smyslová data nemohou existovat, když nejsou přímo vnímána.“³²

Je zapotřebí rozlišovat mezi smyslovými daty a tím, co je vnímáno. Například když se dívám na stůl a odvrátím svůj zrak, smyslová data stolu zmizí, nicméně mám dobrý důvod se domnívat, že stůl samotný nezmizel. Dále máme dle Moora důvod se domnívat, že některá smyslová data jsou na stejných místech, jako materiální objekty. Například barva je skutečně na povrchu předmětu. Mé vidění barvy je však na jiném místě, tam kde se nachází mé tělo.³³

Podobný příklad uvádí Russell, když zmiňuje kočku, která dostává hlad, v době, kdy ji nevidíme. Avšak tato instinktivní víra ve vnější svět, který je na nás nezávislý, může vést k nesnázím. Jeho existenci ale můžeme připustit.³⁴ Více viz kapitola Russellova koncepce smyslových dat.

Všechny fyzikální objekty mají dle Moora tři vlastnosti.

- a) Jsou vcelku odlišné od aktů vědomí.
- b) Všechna jsou v tomto okamžiku na určitém místě v prostoru.

³¹ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 9.

³² SCHILPP, P.A. *The Philosophy of G. E. Moore*, str. 641-643.

³³ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 31.

³⁴ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 28-29.

c) Mají vlastnosti, které je činí nezávislými na pozorovateli.³⁵

Zajisté to není definice materiálních objektů, ale pouze jejich částečný popis. Předpokládáme, že zde byla na Zemi doba, kdy žádné mentální akty neexistovaly. „V univerzu jsou dva velice odlišné druhy věcí, jmenovitě materiální objekty a akty vědomí.“³⁶ Mohou zde být i další rozličné věci, které jsou doposud neobjevené.

V případě, že se pokoušíme nějaký materiální objekt popsat, narážíme na určité problémy. Dle Moora totiž „existují nejméně dva druhy fyzikálních objektů. [...] Jedny jsou zcela transparentní, jako je kapka čisté vody nebo jakákoliv skleněný pohár či sklenka na víno a druhé jsou jejich opakem, jako například mince či Měsíc.“³⁷

Příkladem druhých mohou být mince či Měsíc. U prvně jmenovaných jsme schopni nahlédnout celý objekt najednou, včetně povrchu a vnitřku. Pokud se díváme na kapku vody, díváme se vždy z určitého úhlu. Nevidíme tedy celý povrch kapky vody, ale pouze dva povrchy, z nichž jeden je k nám odvrácený svojí druhou stranou. Vidíme ale i jakýsi obal, ve kterém se nachází vnitřek kapky.³⁸

U druhého typu fyzikálních objektů můžeme vidět pokaždé pouze jednu stranu. Nemůžeme se podívat do jejich vnitřku. Otázkou je, jak velkou část předmětů z druhé kategorie musíme vidět, abychom je označili za pozorované. Zdá se, že u různých objektů se to liší. Vidíme-li například na obloze velice tenký půlměsíc, stále můžeme říci, že vidíme Měsíc. Pokud ale vidíme hranu mince, pravděpodobně nebudeme tvrdit, že vidíme minci. U mince budeme mít tendenci říci, že vidíme pouze malou část, případně, že minci nevidíme. Pokud ale u mince uvidíme rub nebo líc, okamžitě jí identifikujeme. Hraje zde roli i okolí předmětu, ve kterém ho identifikujeme.

Podíváme-li se na předmět poskládaný z jiných předmětů, jako je například obličej složený z ovoce, musíme provést myšlenkovou korekci viděného. Využijeme schopnosti rozumu generalizovat a vytvářet, popřípadě vidět symboly. Záleží ale také na tom, co očekáváme, že uvidíme, případně co vidět chceme. V těchto případech se jedná o zdá se,

³⁵ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 9.

³⁶ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 11.

³⁷ MOORE, G. E. *Visual Sense-Data*, str. 130.

³⁸ MOORE, G. E. *Visual Sense-Data*, str. 130.

převážně subjektivní předpoklady toho, jak bude nakládáno s informacemi získanými pomocí smyslů. Může zde hrát roli i kontext za jakého předměty pozorujeme. Těžko označíme předmět na obloze za minci a věc, která není odrazem Měsíce, jako Měsíc nacházející se na Zemi. Zdá se, že v tomto směru mohou naše konceptuální schéma do jisté míry určovat, co vidíme. Nebo spíše, jak označíme to, co vidíme.

Poznání pomocí smyslů, které máme, když něco vidíme, cítíme, držíme, atd. není jediným způsobem poznání světa. Například každý z nás je schopný vybavit si představu materiálního objektu ze své paměti. Pamatujeme si věci, které jsme zaznamenali prostřednictvím smyslů. Známe také věci, které jsme nikdy nevnímali vlastními smysly a nemáme je tedy ani v paměti. Víme o nich ale zprostředkovaně od jiných osob, které danou věc pozorovali. Russell mluví například o snění či poznání z popisu.

Známe i věci, které nikdo nespatriil. Například předpokládáme, že z druhé strany Měsíce je povrch, stejně tak, jako ze strany, která je otočena k Zemi. Tyto způsoby poznání jsou v kontrastu s přímou smyslovou percepcí. Nicméně jsou založeny právě na ní. Zdá se tedy, že smyslové poznání je zcela základním, původním. Nelze přímo pozorovat něco, co by předtím nebylo vnímáno smysly našimi, nebo někoho jiného.³⁹ Byť je smyslové poznání materiálních objektů zcela základní, tvoří pouze část našeho vědění.

Moore si pro ilustraci svých tvrzení o smyslech vybírá, podobně jako Russell, primárně zrak. Dle něho „všechny obecné principy, které souvisejí se smyslem zraku, [...], lze lehce převést na všechny ostatní smysly, kterými můžeme vnímat materiální objekty.“⁴⁰

4.3 Vizuální smyslová data a „obálka“

Moore si pokládá otázku. Co se skutečně děje, když vidíme nějaký materiální objekt? Následně se pokouší vysvětlit, že jeho analýza se týká spíše mentálních událostí, aktů vědomí, které nazýváme viděním. V článku o vizuálních smyslových datech se snaží upozornit na Ayerovu interpretaci jeho pojetí, která se mu nezdá zcela správná.⁴¹

³⁹ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 28.

⁴⁰ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 29.

⁴¹ MOORE, G. E. *Visual Sense-Data*, str. 135.

Viděním Moore nemyslí procesy, které se dějí v očích, na optických nervech či v mozku. Myslí tím čistě mentální události, které se dějí jako důsledek nebo průvodní jev tělesných procesů. Mentální události, které nazýváme „vidění“, nám jsou známé mnohem jednodušším způsobem, než popisem dějů na nervech či neuronech. Každý, kdo není slepý, může přímo pozorovat tyto mentální události, které známe jako vidění. A to výhradně s viděním, které je aktem vědomí, které můžeme všichni pozorovat přímo, jak se děje v našich myslích.⁴²

Moore uvádí příklad s obálkou, na které demonstruje, že můžeme vnímat stejný objekt, ve stejném prostoru a čase. Pokud má Moore v ruce obálku a lidé kolem něho se na ni dívají, dívají se všichni na stejný objekt. Když se bude s obálkou hýbat, všichni zaznamenají její pohyb, změnu jejího postavení v prostoru, stejně tak jako v čase. Vždy můžeme říci, že se obálka nachází na určitém místě.⁴³

Příklad s obálkou umožňuje zvážit rozdělení smyslových dat na subjektivní a objektivní. Každému se pozorovaný předmět jeví jinak. Jakmile ale chceme definovat smyslová data, jako nezpochybnitelný základ našeho poznání, vznikne nám problém při jejich následném rozdělování. Každé pozorované místo by mělo nekonečně mnoho smyslových dat, případně sekundárních vlastností, protože není možné, aby se dva lidé dívali ze stejného úhlu pohledu.

Moore popisuje situaci takto: „Viděl jsem kousek částečně světlejší barvy, mající určitou velikost a určitý tvar. Tvar spíše s ostřejšími úhly či rohy, spojenými docela rovnými čarami.“⁴⁴ Navrhuje nazývat tyto věci, jako barevnost, tvar, velikost, jako smyslová data – věci dané či prezentované prostřednictvím smyslů, v tomto případě zraku. Upozorňuje, že mnoho filozofů nazývá smyslová data počítky. Jemu se však pojem „počítky“ zdá být zavádějící. Když totiž řekneme, že máme počíteč nějaké barvy, říkáme tím, že už s ní máme nějakou smyslovou zkušenost. Tím, že jsme schopni jazykově popisovat rozličné předměty a jejich vlastnosti, předpokládáme již určitou obeznámenost s nimi.

⁴² MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 29.

⁴³ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 30.

⁴⁴ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 30.

Moore zdůrazňuje, že ačkoliv všichni viděli stejnou obálku, nikdo z pozorovatelů neměl stejná smyslová data. Každý viděl poněkud jiný tvar a jinou barvu. Každý stál na relativně jiné pozici, ze které se obálka zdála jiná. Zatímco někdo vidí obálku spíše jako obdélník, jiný vidí kosodélník. Když mluvíme o nějakém pozorovaném předmětu, mluvíme vždy o jeho části, kterou pozorujeme.⁴⁵ S tím souvisí problematika dvojích fyzikálních objektů, jak je Moore rozlišuje v článku o zrakových smyslových datech.

Vezměme si velikost. Jaká je reálná velikost materiálního objektu? Když uvidíme obálku položenou na stole, vzdálenou od nás přibližně čtyřicet centimetrů, bude se nám zdát mnohem větší, než když bude na druhém konci pokoje, či dokonce ve vzdálenosti desítek metrů. Obálka má však stále stejnou velikost, jen naše smyslová data říkají něco jiného.

O tvaru hovoříme ve dvou souvislostech. Když máme položenou obálku na stole, tak stůl i obálka mohou mít stejný tvar v tom smyslu, že jsou obdélníkové a poměr velikosti jejich stran je stejný. Přesto však nejsou stejné. Jejich tvar je stejný, co se poměru stran týká, avšak velikost stran je zcela odlišná. Při pozorování obou těchto předmětů záleží nejen na úhlu pohledu, jakou velikost a poměr stran vidíme. Každý člověk vidí dané předměty jinak. Můžeme předpokládat, že nikdo z nás nevidí reálnou velikost, tvar, či barvu obálky.

To co má obálka společné pro všechny pozorovatele je její umístění v prostoru. Oblast, kterou vnímáme smysly je numericky identická pro všechny pozorovatele. Musíme tedy uznat, že barva předmětu je navázána na něj samotný a nachází se ve stejném prostoru, jako on.⁴⁶

Moore uvádí tři nejběžnější způsoby nahlížení na problematiku vnějšího světa.

a) Veškerá smyslová data, kterých si je člověk bezprostředně vědom, existují pouze tak dlouho, dokud jsou vnímána.

b) Neexistuje smyslové datum přímo vnímané jednou osobou, které by bylo stejně vnímáno někým jiným.

⁴⁵ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 33.

⁴⁶ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 39.

c) Žádné smyslové datum, nemůže být přímo vnímáno jednou osobou na stejném místě, jako jiné smyslové datum vnímané další osobou.⁴⁷

Veškerá smyslová data jsou závislá na vnímající osobě. Smyslová data dvou osob nejsou nikdy stejná a nemohou se nacházet ve stejném prostoru. Toto je dle Moora klasický náhled na problematiku smyslových dat. Pokud vezmeme zrak, jsou pro Moora smyslová data vzdálená tak, jako nejvzdálenější objekt, na který dohlédne. Je totiž rozdíl mezi samotným vznikem smyslových dat a procesy odehrávajícími se v mysli. Nicméně dodává, že nemůže rozsoudit, zdali jsou všeobecně přijímaná tvrzení o smyslových datech pravdivá či nikoliv.

Za instinktivní můžeme pokládat víru, že okolní svět zůstává, i když není vnímán. Zároveň se lze domnívat, že i více osob může pozorovat to samé, přestože se nejedná o dokonale stejná smyslová data. Když například ukazujeme na stůl nacházející se v určitém prostoru a sdělíme někomu záměr stůl přemístit. Může nám pomoci, neboť po ukázání ví, jaký objekt máme na mysli. Jak ale podotýká Moore, máme velkou tendenci v něco podobného věřit, avšak nejsme schopni to ověřit. Můžeme zkusit navrhnout, že „úplně všechna smyslová data jsou privátní věci každé jednotlivé osoby. [...] Může být přirozeností našeho poznání materiálních objektů prostřednictvím smyslů.“⁴⁸

Stejně jako Russell se Moore zaobírá také problematikou paměti. Na svém příkladu s obálkou uvádí, že v okamžiku, kdy se přestaneme na obálku dívat, zůstává nám stále v myšlenkách. Dá se říci, že jsme s ní stále obeznámeni prostřednictvím smyslových dat, která se nám opakovaně vybavují. Je však nutné podotknout, že postupně ztrácejí svoji „kvalitu“ spolu s tím, jak se z paměti vytrácejí.

⁴⁷ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 42-43.

⁴⁸ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 45.

4.4 Analýza smyslových dat a propozice

V závěru kapitoly o smyslových datech si Moore pokládá otázku, jak můžeme předpokládat, že zde existuje nějaké Univerzum včetně lidských myslí, materiálních objektů, nebo smyslových dat a představ ostatních lidí?⁴⁹

Nikdo si nemůže být jistý ničím jiným, než existencí jeho vlastních smyslových dat a představ. Moorovi se ale zdá celkem jisté, že zde je ještě nějaký jiný druh věcí, kterých jsme si vědomi. Můžeme se například posunout na metarovinu a zkoumat způsob, jakým jsme obeznámeni se smyslovými daty. Nejen, že vidíme bílou obálku, ale také vnímáme to, jakým způsobem ji vidíme, vnímáme co se děje v naší mysli. Toto není ani představa ani smyslové datum. Je to přímá obeznámenost s naším způsobem vnímání. Vyjma barvy obálky, která byla před okamžikem pozorována, víme lépe, než cokoliv jiného, že jsme ji pozorovali. Navíc jsme si vědomi časového posunu vnímání. Cítíme také reakce naší mysli. Když někomu sdělíme, že dvakrát dva jsou čtyři, nenastane pouze sluchová percepce těchto slov, ale věta vyvolá určitou mentální reakci.

Když zkoumáme určitý materiální objekt, nemůžeme se spokojit s tím, že pozorujeme pouze smyslová data. Dle Moora je zde ještě něco více. Moore se ve svých *Some Main Problems of Philosophy* v kapitole o propozicích snaží vytvořit ucelený pohled na způsoby, jakými můžeme poznávat svět.

Veškeré fakty ve světě můžeme rozdělit na dva druhy, jimiž jsou propozice a nepropozice. Množství našeho poznání vychází z propozic, které považujeme za pravdivé. Moore zaměřuje pozornost na fakta a poznání propozic.⁵⁰ Propozice jsou něco, co může být označeno jako pravdivé či nepravdivé. Pro Moora to nejsou pouze slova, která slyšíme či čteme. Když někomu sdělíme, že dvakrát dva jsou čtyři, nenastane pouze sluchová percepce těchto slov, ale věta vyvolá reakci v mysli. Vyvolá určité porozumění větě. Pokud však budeme tvrdit, že čtyři a čtyři jsou devět, bude věta vyvolávat reakci odlišnou nejen kvůli obsaženým slovům.⁵¹ „Bezpochyby můžeme propozicemi a větami myslet řady slov, ale celkem často, také, myslím, myslíme propozicemi nikoliv slova, ale jejich význam.

⁴⁹ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 48.

⁵⁰ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 57.

⁵¹ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 57.

Toto je pak to, jak se chystám užívat slovo ‚propozice‘.⁵² Za pomoci propozic jsme schopni ověřovat informace, které se k nám nejdříve dostaly za pomoci smyslových dat a to jak z vnějšího prostředí, tak z našich interních pocitů, jako je například bolest zubů. Můžeme také ověřovat různé soudy a víry. Prostřednictvím propozic se můžeme zabývat i těmito otázkami. Když vidíme bílou barvu, je to stejné, jako když rozumíme slovům „bílá barva“ kterou jsme zaslechli? Představíme si pojem, nebo barvu samotnou?

Stejně tak jako Russell v *The Problems of Philosophy* se i Moore v *Some Main Problems of Philosophy* zabývá přímou a nepřímou neznámostí s vnějším světem. Rozděluje přímou a nepřímou obeznámenost se smyslovými daty a s propozicemi, neboť to jsou odlišné entity. Přímá obeznámenost je pro něho to jak smyslová data působí na náš zrak, když vidíme bílou barvu či zvuk vysloveného slova, který k nám doléhá díky zvukovému vlnění. V rámci propozic je to naše porozumění řečenému. Nepřímá obeznámenost u propozic může být vyhodnocení či srovnání pravdivosti dvou výroků. U smyslových dat se zdá se může jednat o například vybavování si počítků z paměti.⁵³

⁵² MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 58.

⁵³ MOORE, G. E. *Some Main Problems of Philosophy*, str. 67-71.

5 Russellova koncepce smyslových dat

Bertrand Arthur William Russell byl britským logikem, esejistou, sociálním kritikem a v neposlední řadě filozofem. Vystudoval Univerzitu v Cambridge, kde také později působil na Trinity College. Jeho myšlenky se pohybovaly od logického atomismu po neutrální monismus. Proslul nejen svojí teorií smyslových dat, ale také teorií deskripcí. Za svá díla v sociální a humanitní oblasti dostal v roce 1950 Nobelovu cenu za literaturu.

5.1 Vývojová stádia koncepce smyslových dat

Russellova koncepce se obvykle dělí do tří vývojových stádií. Ve spisech jako *An Analysis of Mathematical Reasoning*, zastává Bradleyho stanovisko, že smyslová data jsou něčím podřízeným logice.⁵⁴ Ve svém druhém období od roku 1911 chápe smyslová data jako určité formy situované v prostoru, které se vztahují k fyzickým objektům. Milkov nastiňuje Russellův myšlenkový vývoj takto: po roce 1900 Russell akceptoval denotační teorii, podle které jsme bezprostředně obeznámeni s částmi reality, které můžeme brát jako části propozic. Ve spisu *On Denotation* (1905) Russell specifikuje, že jsme bezprostředně obeznámeni s některými částmi Univerza a v roce 1911 tyto části považuje za smyslová data.⁵⁵ V tomto druhém období rozlišuje mezi mentálním aktem, subjektivním obsahem a externími objekty.

Třetí období od roku 1914 je charakterizováno Russellovo odmítnutím reprezentačního realismu a jeho příklonem k neutrálnímu monismu. Práví, že pokud je nám něco bezprostředně prezentováno, musí to být součástí naší mysli.

5.1.1 První období

V tomto období jsou smyslová data pro Russella sice podřízené logice, ale na rozdíl od Bradleyho začíná rozlišovat mezi vnitřními daty a vnějšími smysly. Ve svém zkoumání začíná upřednostňovat status dat nacházejících se mimo naše tělo a mysl. Začíná věřit, že externí objekty mohou být zkoumány a chápány jako substance, nebo individua. Zabývá se také otázkou kvalit, vlastností a vzájemných vztahů těchto předmětů. Ve svém přístupu

⁵⁴ MILKOV, N. *The History of Russell's Concepts "Sense-Data" and "Knowledge by Acquaintance"*, str. 223.

⁵⁵ MILKOV, N. *The History of Russell's Concepts "Sense-Data" and "Knowledge by Acquaintance"*, str. 226-227.

kolem roku 1896 považuje hmotu za něco, co lze zkoumat pomocí smyslových dat. Russellovo pojetí hmoty vystihují následující citace. „Hmota je to, co data vnějších smyslů, která by mohla být považována za méně rozporná než jiná data vnímání, vnímají, jako vnější logický subjekt nebo substanci.“⁵⁶ A „Hmota je logický subjekt tvrzení, ve kterém je veškeré poznání odvozeno od bezprostředních dat, která se nám jeví ve formě prostoru. Zahnuje tak veškerá bezprostřední data, vyjma těch, která jsou dána vnitřními smysly.“⁵⁷ Do širšího filozofického povědomí se problematika smyslových dat dostala se spisem *The Problems of Philosophy*, kde je Russellova koncepce poměrně uceleně prezentována.

5.1.2 Druhé období a *The Problems of Philosophy*.

Russell v *The Problems of Philosophy* uvádí, že „název smyslová data používám pro všechny věci, které nám jsou bezprostředně známé pomocí vnímání, počítkem tj. věci jako barvy, zvuky, pachy, tvrdosti, hrubosti, atd.“⁵⁸ Počítkem pak nazývá zkušenost bezprostředního uvědomění si těchto věcí.

V letech 1914 – 1918 je pro něho důležité rozdělovat vnímání na tři části. Akt vnímání, smyslová data a externí fyzikální objekty. Později od tohoto pojetí ustupuje. Ve svých *The Relation of Sense-Data to Physics* uvádí, že „vnímáním myslím fakt, který spočívá v uvědomění si smyslového data subjektem. Tak, vnímání je komplex, který ustanovuje subjekt a který je tudíž mentální. Smyslové datum je na druhé straně postavené proti subjektu jako externí objekt, kterého si je subjekt při vnímání vědom. Je pravdou, že smyslové datum, je v mnoha případech v těle subjektu, ale tělo subjektu je odlišné od subjektů, jako jsou stoly a židle a je ve skutečnosti pouze částí materiálního světa.“⁵⁹

Co se barvy týká, není dle Russella něčím, co by bylo vlastní, inherentní předmětu, který je vnímán. Závisí spíše na vzájemné relaci mezi vnímaným objektem, pozorovatelem a způsobem, jakým se od objektu odrážejí paprsky světla. Problém s barvami i dalšími

⁵⁶ RUSSELL, B. *The Collected Papers of Bertrand Russell, Volume 2: The Philosophical Papers 1896-99*, str. 14.

⁵⁷ RUSSELL, B. *The Collected Papers of Bertrand Russell, Volume 2: The Philosophical Papers 1896-99*, str. 86.

⁵⁸ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 17.

⁵⁹ RUSSELL, B. *The Relations of Sense-Data to Physics*, str. 109.

sekundárními kvalitami je podle něho ve filozofii způsoben rozlišováním mezi jevem a skutečností.

5.1.3 Třetí období a Russellův příklon k neutrálnímu monismu.

Po roce 1918 se Russell odklání od svého klasického pojetí smyslových dat. Rozdělení na tři prvky, které jsou součástí vnímání, už pro něho není zapotřebí. Akt vnímání, obsah a objekt už nejsou zcela nezbytné.⁶⁰ „Souhra mezi teorií poznání, experimentální psychologií a vědeckou epistemologií se ukazuje v měnící se filozofické pozici Russella, a jeho přijetím pozice neutrálního monismu Williama Jamese a Amerického neo-realismu.“⁶¹ Russellovo názory reflektují jednu z největších problematik té doby, která byla řešena na poli teorie poznání a experimentální psychologie. Jedná se o otázku povahy vztahu mezi myslí a tělem, neboli mezi mentálními a fyzickými fenomény. Touto otázkou se Russell zabývá jak před svým příklonem k neutrálnímu monismu, tak po jeho přijetí kolem roku 1918.⁶²

Neutrální monismus zpochybňuje veškeré dělení na mentální a fyzické. Tato teorie je „v protikladu k idealistickému a materialistickému monismu.“⁶³ Fyzické a mentální se od sebe liší pouze na základě určitého uspořádání či kontextu. Nejsou zde žádné mentální akty, ani objekty vnímání. Mysl zůstává součástí subjektu. Pokud je nám něco bezprostředně prezentováno, musí to být součástí naší mysli. Mysl a hmota, vědění a poznávající subjekt, myšlenky a věci, reprezentace a reprezentované jsou v duchu Jamesova neutrálního monismu interpretovány, jako výsledky rozdílných druhů bezprostřední zkušenosti. Kritice je podrobena veškerá vnější skutečnost, kterou bychom vnímali jinak, než bezprostřední zkušeností. Pro vnímání jakékoliv existence je zde zapotřebí subjektivního vědomí, ale nikoliv vnějšího podnětu.

Smyslová data už nejsou pojímána jako něco „třetího“ mezi objektem a subjektem. Příklon k neutrálnímu monismu pro Russella znamená, že zpochybňuje existenci odděleného subjektu a rozlišení mezi mentálním aktem a objektem. Smyslová data

⁶⁰ RUSSELL, B. *My Philosophical Development*, str. 134.

⁶¹ HATFIELD, G. *Sense-Data and the Philosophy of Mind: Russell, James, and Mach*, str. 204.

⁶² HATFIELD, G. *Sense-Data and the Philosophy of Mind: Russell, James, and Mach*, str. 204.

⁶³ RUSSELL, B. *Analýza poznania*, str. 77.

už nejsou zapotřebí.⁶⁴ Jediné, s čím jsme ve skutečnosti obeznámeni, je naše subjektivní já. Nemáme žádný důvod domnívat se, že zde jsou nějaké další subjekty, nebo objekty, protože o nich nemáme žádné prokazatelné informace. Tato pozice by se ale blížila solipsismu, se kterým se Russell vypořádává v knize *Human Knowledge*.

V knize *On Propositions* z roku 1919 se zmiňuje, že zde nejsou takové věci, jako vnější objekty. Takové věci sice mohou existovat, ale my nemáme žádný důvod tvrdit, že tomu tak skutečně je. Měli bychom se tedy vyhnout tvrzením popisujícím reálnost takovýchto předmětů a tvrzením, že tyto objekty existují, nebo že neexistují. Praktický důsledek bude totožný.⁶⁵ Subjekt se stává logickou konstrukcí, složenou z momentálně vnímaných počítků. Subjekt sám sebe identifikuje prostřednictvím stavů svého vědomí. Avšak i objekt může být takovýmto logickým konstruktem. Nutnost logické existence vnějších předmětů už Russell vyjádřil v *The Problems of Philosophy*.

Neutrální monismus tvrdí, že když vidíme nějaký předmět, dochází k stimulaci našich smyslových orgánů. V ten okamžik vzniká přímá zkušenost, která je psychického rázu. Je to ale odlišný počitek, než ten, který máme například z paměti. Není zde tedy rozdíl v tom, jak o nich uvažujeme, ale v tom, jakým způsobem vzniká jejich vnímání. Vnímání je tedy jak fyzické, tak mentální, zatímco obraznost je pouze mentální.

Někteří ze současných filozofů se domnívají, že neutrální monismus není samostatným metafyzickým stanoviskem, neboť navzdory svému názvu implikuje, že celé Univerzum je složeno pouze z mentálních entit. Reálné objekty tedy nemají neutrální povahu. Neutrální monismus se tak pro ně stává formou panpsychismu, idealismu nebo fenomenalismu. Tento názor sdílejí například Chalmers, Strawson či Nagel.⁶⁶

V kontextu Russellovo prací, ve kterých ještě neinklinuje k tomuto myšlenkovému proudu, se tento názor jeví neopodstatněný. Například v *The Problems of Philosophy* se Russell snaží ukotvit smyslová data nejen pomocí vnímajícího objektu, ale také předmětu, který je vnímám. Jeho příklad s hnědým stolem ilustruje přinejmenším jeho tíhnutí k přiznání existence materiálním entitám.

⁶⁴ HATFIELD, G. *Sense-Data and the Philosophy of Mind: Russell, James, and Mach*, str. 207-208.

⁶⁵ RUSSELL, B. *On propositions: What they are and how they mean*, str. 26.

⁶⁶ MIHÁLIK, J. *Russellův neutrální monismus a problém vědomí*, str. 189.

Při snaze o zvážení, zdali Russell zastává pozici panpsychismu, je třeba věnovat pozornost dílu *The Analysis Of Matter*, ve kterém v roce 1921 Russell předkládá formulaci neutrálního monismu, který byť s určitými obměnami, nikdy neopouští.⁶⁷ Dílo „*The Analysis of Matter* je možná známé nejvíce kvůli označení Russellova odmítnutí fenomenalismu (v jeho klasické i metodologické formě) a jeho rozvoji varianty Lockeho reprezentacionalismu – Russellova kauzální teorie percepce.“⁶⁸

V klasickém pojetí smyslových dat, jak jej známe například u Moora je zapotřebí dualismu mentálního a fyzického. Monismus však toto dělení zpochybňuje. Russell se k tomuto pojetí přiklání kolem roku 1919 a zdá se, že „neutrální monismus, alespoň explicitně, nikdy neopouští, třebaže jeho myšlenky prošly jistými změnami.“⁶⁹

Chalmers definuje Russellovu metafyzickou pozici tak, že se lépe než formy tradičního materialismu vyrovnává s fenomenálním charakterem vědomí a zároveň se vyhýbá epifenomenalismu.⁷⁰ Fyzikální částice jsou spojeny s něčím fenomenálním či něčím, co má protofenomenální vlastnosti.⁷¹

Ti z myslitelů, kteří Russella interpretují v duchu panpsychismu, mu zároveň přisuzují názor, že veškeré fyzické události mají mentální či vědomý charakter. Mihálik se zabývá námitkou, prosazovanou Chalmersem a Colemanem, podle které Russell připisuje fyzikálním událostem vnitřní povahy vjemu, které nazývá kvality. Námitka je založena na ztotožnění kvalit fyzikálních objektů s neurálními koreláty subjektivity či fenomenálními vlastnostmi. „Kvále či fenomenální vlastnosti Chalmers chápe, jako kvalitativní pocity [...], se kterými jsme důvěrně obeznámeni za svého duševního života.“⁷²

Chalmers dělí naše mentální stavy na vědomé a nevědomé. Kvále jsou doménou vědomých stavů, které jsou námi zakoušené. Chalmers přítomnost kvále považuje za dostatečnou podmínku pro přítomnost primitivní vědomé zkušenosti. Pro Russella je ale vědomí odvoditelné až z pozorování časoprostorové kauzality. Mentální stavy včetně vjemů mohou být vědomé či nevědomé jen do určité míry.

⁶⁷ MIHÁLIK, J. *Russellův neutrální monismus a problém vědomí*, str. 190.

⁶⁸ DEMOPOULOS, W.; FRIEDMAN, M. *Bertrand Russell's The Analysis of Matter: Its Historical Context and Contemporary Interest*, str. 621.

⁶⁹ MIHÁLIK, J. *Russellův neutrální monismus a problém vědomí*, str. 190.

⁷⁰ Epifenomenalismus je nauka, dle které jsou mentální fenomény vedlejším produktem funkce materiálního mozku.

⁷¹ MIHÁLIK, J. *Russellův neutrální monismus a problém vědomí*, str. 195.

⁷² MIHÁLIK, J. *Russellův neutrální monismus a problém vědomí*, str. 196.

Pro vznik vědomí je zapotřebí nejméně dvou předmětů, které jsou v určité vzájemné relaci, kterou si vnímající subjekt uvědomuje. Dalším krokem je vytvoření mentálního obrazu v mysli. „Podle Russella je vědomí jistý komplexní stav, který je podmíněný existencí množství mentálních stavů různých typů. [...] Pouhá přítomnost vjemu s jeho vnitřní kvalitou však pak zjevně není dostačující podmínkou pro přítomnost vědomí v Russellově smyslu.“⁷³

Dle Chalmerse platí vztah, že jestliže existuje kvále, potom je jistá přítomnost primitivní vědomé zkušenosti. Nemůžeme tedy ztotožnit Russellovo pojem kvalita a kvále, neboť kvality přísluší fyzikální objektům nemajícím kvále. Nelze se tudíž domnívat, že by jeho pojetí vedlo k panpsychismu.

Navíc samotná kvále jsou spíše předmětem mysli vnímající osoby, neboť to jsou například podle Baileyho vlastnosti, které se nám jeví prostřednictvím vnímání první osoby. Pokud jsou kvále vlastnostmi, které jsou pouze takové, jaké se nám jeví, nejsou závislé na vnějším předmětu. Při vnímání chutí, zvuků, či zrakových podnětů nejsou tyto vlastnosti závislé na ničem jiném, nežli na osobě vnímající. Řekněme, že jsou to čistě fenomenální vlastnosti.⁷⁴

Vjemy a kvality pro Russella nemusí být pouze vědomé. Fyzické události vnějšího světa mají sice vnitřní povahy vjemů, ale chybí jim potřebný kauzální kontext reakce mezi myslí a předmětem vnímání. Tento kontext je nezbytný při vytváření vědomé zkušenosti.

Strawson tvrdí, že pozice neutrálního monismu je druhem fenomenalismu. Dále tvrdí, že fenomenalismus je stanovisko, podle kterého mohou být výroky o běžných předmětech, redukována pouze na tvrzení o smyslových datech či mentálních obsazích. Nicméně vnější svět je pro Russella fyzikální, nikoliv fenomenální, byť mohou mít předměty externího světa vnitřní povahu vjemů. Tyto fyzické předměty jsou možnou příčinou našich fenomenálních stavů. „Třebaže, [...] poznáváme vnitřní povahy vjemů výhradně na základě obeznámenosti s obsahy své mysli, tyto vnitřní povahy mohou podle Russella existovat rovněž nezávisle na mysli a být v tomto smyslu nonmentální.“⁷⁵

Již v *The Problems of Philosophy* se Russell vypořádává s problémem idealismu a stejně tak jeho neutrální monismus nezavdává příliš důvodů pro pojmání tohoto

⁷³ MIHÁLIK, J. *Russellův neutrální monismus a problém vědomí*, str. 198.

⁷⁴ BAILEY, A. *The Myth of the Myth of the Given*, str. 6.

⁷⁵ MIHÁLIK, J. *Russellův neutrální monismus a problém vědomí*, str. 201.

konceptu, jako fenomenalistického či panpsychického. Oproti těmto koncepcím je neutrální monismus více vhodný jako základ pro zkoumání současných otázek kognitivní vědy. Jeho přínos může být například při zkoumání kvále či fenomenálních kvalit. Milkovovo přiblížení kvále smyslovým datům ukazuje, že lze se stanoviskem neutrálního monismu ve filozofii mysli stále počítat.

Jak zmiňuje Mihálik na konci svého článku o Russellově pojetí neutrálního monismu a problému vědomí, můžeme spekulovat, zdali by neutrální a vágností nezátížené pojetí neutrálního monismu nemohlo být schopno „vysvětlit existenci kvále či fenomenálních kvalit lépe než tradiční fyzikalismus, neboť neutrální vjemy s jejich kvalitami, které postuluje, koneckonců jsou *jako* kvále v tom smyslu, že jsou *kvalitativní*.“⁷⁶

5.2 Neo-Russelianismus

Je myšlenkový směr, klonící se k Russellovo pozdnímu neutrálnímu monismu. Věda je dle tohoto směru schopna popisovat pouze relace a strukturní znaky hmoty. Avšak zkoumání vztahu mezi hmotou a myslí jí nepřísluší. Snaží se o vědecký postup, který odhaluje iluzorní charakter konfliktu mezi mentálními a fyzickými vlastnostmi. Zpochybňuje také fenomenální vlastnosti, pojímané, jako neurálně založené na vnitřní povahy hmoty.⁷⁷

„Neo-Russelianismus je standartní, avšak v žádném případě univerzální, pohled v současné filozofii jazyka a mysli.“⁷⁸ Existují různé varianty, které se často liší v náhledu na externí mentální objekty a ve vztahu k Fregeho filozofii jazyka. Dalšími směry odvozenými z neo-Russellianismu jsou naivní Russellianismus či standardní naivní Russellianismus.⁷⁹

⁷⁶ MIHÁLIK, J. *Russellův neutrální monismus a problém vědomí*, str. 202.

⁷⁷ STUBENBERG, L. *Neutral Monism*, kap. 9.5

⁷⁸ McKay, T.; Nelson, M. *Propositional Attitude Reports*, kap. 4.

⁷⁹ McKay, T.; Nelson, M. *Propositional Attitude Reports*, kap. 4.

5.3 Sekundární kvality

Pro Locka, kterým byl Russell inspirován, jsou druhotné kvality jako barvy, chuti, pachy či zvuky zvláštním problémem. Locke rozlišuje ideje jednoduché a složené, přičemž stanoví, že jednoduché smyslové ideje jsou základním prvkem našeho poznání. Složené ideje jsou například představy a pojmy, které mysl skládá z idejí jednoduchých. Druhotné kvality jsou pak zvláštními silami, které v nás vyvolávají různé smyslové zážitky prostřednictvím prvotních kvalit daných objektů. Prvotními kvalitami jsou právě tvar, velikost, uspořádání, rozprostraněnost i rozmístění smysly nevnímátných částí.⁸⁰ Zajímavostí je, že už v Lockově době bylo známo, že zvuky vznikají chvěním vzduchu. Samotné dělení na prvotní a druhotné kvality pak Locke přebírá od anglického přírodovědce Boyla.

Lockův postup je veden snahou dokázat, že všechno naše poznání může být vysvětleno ze schopnosti přijímat smyslové dojmy a odlišit je od sebe navzájem. Vyšší duševní funkce - skládání idejí, paměti, imaginace, abstrahování, souzení atd. - se odvíjejí z tohoto základu.⁸¹

Russell se ale ptá: „Jest na světě nějaké tak jisté poznání, že žádný rozumný člověk o něm nemůže pochybovat?“⁸² Tato otázka se zdá být jednou z nejtěžších. Pro její vyřešení je zapotřebí kritického přístupu filozofie.

Můžeme navrhnout, že se vnímání sekundárních kvalit objektů děje na více úrovních. Na jedné straně vidíme například určitou barvu, kterou podle schématu našeho, zdá se kulturně podmíněného, zdravého rozumu zařadíme do určité pojmové škatulky. Pokud v běžném životě mluvíme o barvách, zmiňujeme nejen barvu, kterou bude mít předmět za standardních podmínek, ale také barvu jakou vidíme. Samotnou viděnou barvu následně zařadíme dle její sytosti a odstínu pod určitou barvu univerzální. Russell navrhuje, abychom se vyhnuli favorizování určitého typu barvy, měli bychom prvně popřít, že vnímaný objekt sám o sobě nějakou barvu vůbec má, jako svoji nedílnou součást. Totéž bychom měli říci o našich soudech ohledně tvaru a hrubosti povrchu předmětu, které

⁸⁰ LOCKE, J. *Essej o lidském rozumu*, str. 93.

⁸¹ DOKULILOVÁ, A. úvod k LOCKE, J. *Essej o lidském rozumu*, str. 9.

⁸² RUSSELL, B. *Problémy filozofie*, str. 13.

vyjadřujeme na základě vnímání zrakem. Povrch se nám může jevit, jako zvrásněný, ale to je způsobeno třeba jen hrou stínů.⁸³

Navíc kdykoliv, kdy vidíme barvu, máme její určitý počitek. Tento počitek může být způsoben vnějším vlivem, ale také stavem našeho smyslového orgánu. Připomeňme, že barva je pro Russella smyslové datum, nikoli počitek. Barva je to, čeho jsme si bezprostředně vědomi. Počitek je samotné uvědomění si vnímání barvy.⁸⁴

Tato problematika souvisí s filozofickou otázkou odlišení jevu od skutečnosti. Russell uvádí příklad s malířem, jehož úkolem je zobrazovat věci nikoliv tak, jak jsou, ale tak, jak se jeví. Stejně tak, jako se hnědý stůl zdá být odlišně zbarvený z rozličných míst pozorování, tak také obraz má pokaždé jinou barvu – vyvolává jiné smyslové datum. Zde se projevuje Russellem zastávané stanovisko, které zahrnuje vnímající subjekt, smyslová data a objekt vnímání. „Barva není něco stolu vlastního, ale něco závislého na stole, pozorovateli a způsobu, jakým světlo dopadá na stůl. [...] Jsme nuceni popřít, že stůl o sobě má nějakou zvláštní barvu.“⁸⁵ Problém se týká i primárních kvalit stolu, neboť neznáme ani jeho skutečný tvar, ani jeho přítomnost na daném místě v určitém časovém okamžiku. Známe pouze to, jak se nám jeví prostřednictvím smyslových dat. Objevuje se zde otázka, jak věrné je naše vnímání stolu vzhledem k jeho možné fyzikální povaze a také, jaký je vztah mezi smyslovými daty fyzikální prostorem. Souhrn všech fyzikálních předmětů nazývá Russell hmotou. Jaké je hmota, pokud existuje, povahy?⁸⁶

5.4 Povaha hmoty

Předmětem, na kterém si po vzoru Russella ukážeme jeho pojetí smyslových dat z *The Problems of Philosophy*, je hnědý stůl. Představme si nejprve hnědý stůl po vzoru přímého realismu, nebo podle toho, jakým způsobem pojímá Moore zdravý rozum v *Some Main Problems of Philosophy*. Díváme se na stůl a vidíme určité barvy a tvary. I když jsme si téměř jisti, že má stůl tvar obdélníku, vidíme ho poněkud jinak. Zdá se nám jako lichoběžník. Fyzikální předměty tedy nemusí být tím, co vidíme. Myslíme si, že vidíme „skutečný“ tvar, ale to je pouze důsledek zkušenosti, která nás naučila, že takto stoly

⁸³ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 15.

⁸⁴ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 17.

⁸⁵ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 15.

⁸⁶ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 17.

vypadají. Může ale tento stůl vůbec existovat? Pokud je jiný v našem vnímání, než jaký je ve své fyzikální podstatě, znamená to, že o něm prakticky nic jistého nevíme. Máme s ním kontakt pouze prostřednictvím smyslových dat a bude tedy záležet na nich, jaký stůl uvidíme.

Pokud vůbec existuje nějaký hnědý stůl, navrhuje Russell nazvat ho „fyzikálním objektem.“ Veškeré fyzikální objekty jsou složeny z hmoty. Hmotou pak myslíme obyčejně něco protilehlého myslí, něco rozprostraněného, neschopného myšlenky nebo vědomí jakéhokoliv druhu.⁸⁷ Můžeme navrhnout, že za hmotu budeme považovat vše, co je nějakým způsobem ovlivněno gravitací, nebo ji samotnou vytváří.

„Ukázalo se, že vezmeme-li nějaký obyčejný předmět, o němž se předpokládá, že jest poznáván smysly, není to, co nám smysly bezprostředně povídají, pravdou o předmětu nezávisle na nás existujícím, nýbrž jenom pravdou o jistých smyslových datech, která pokud lze vidět, jsou závislá na vztazích mezi námi a předmětem. Jest tedy to, co přímo vidíme nebo cítíme jenom ‚jev‘, o němž věříme, že jest známkou nějaké ‚skutečnosti‘ za ním?“⁸⁸

5.5 Solipsismus

Samotná otázka po povaze a existenci hmoty je nanejvýš důležitá. Nejde pouze o existenci materiálních objektů, ale také dalších lidí a vůbec vnějšího světa. Pokud se chceme vyhnout solipsistickému stanovisku, je zapotřebí mít buď „univerzálního garanta“ jsoucen v božské podobě, nebo hmotná tělesa. Solipsismus může být podpořený tezí, že každý člověk má svá privátní smyslová data a nikdo jiný nemůže mít stejná. Pokud je ale svět pouze mojí představou, ztrácí smysl přivlastnění této představy.

Solipsismus rozděluje Russell na dogmatický a skeptický, přičemž jim věnuje pozornost v knize *Human Knowledge*. Při svém bádání se dostává ke dvěma druhům solipsismu, k dogmatickému a skeptickému. Zatímco dogmatický solipsismu tvrdí, že zde neexistuje nic mimo to, co je dané, skeptický solipsismus říká, že zde není nic známého mimo to, co je dané.⁸⁹

⁸⁷ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 15-18.

⁸⁸ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 20-21.

⁸⁹ RUSSELL, B. *Human Knowledge*, str. 158.

Pokud akceptujeme skeptickou variantu, musíme odmítnout mnohem více, než jen toto stanovisko. V tomto případě nemůžeme mít zkušenost či předpoklad naší existence v minulosti ani budoucnosti. Nemáme ani důvod očekávat nějakou naši vlastní budoucnost. V případě, že přijmeme druhou alternativu, musíme částečně odmítnout empiricismus. Musíme připustit, že máme poznání určitých obecných znaků přírody, přičemž tato znalost není odvozena z naší zkušenosti.⁹⁰ Problematické se zdá být jak přijetí solipsistického stanoviska, tak i jeho různých variant. Zdá se být praktické od solipsismu upustit, neboť ho není možné ani potvrdit, avšak naneštěstí ani vyvrátit. „Neslučitelnost solipsismu (subjektivismu, idealismu, subjektivního idealismu) s praktickým životem je zcela evidentní a argument praxe, života se zdá dostatečný k tomu, aby byl solipsismus jako teorie odmítnut.“⁹¹

5.6 Potřebnost neutrálních objektů

Vraťme se nyní ke stolu. Jeho jednotlivé fyzikální části, jako atomy či všelijaké částice zde mohou existovat, i když je nevnímáme, zatímco naše bezprostřední vizuální data, náležející naší subjektivitě, s vysokou pravděpodobností nezobrazují to, co je skutečným, fyzikálním předmětem a proto nemusejí bez nás existovat.⁹²

Musíme vyjít z pevných bodů, o kterých nepochybujeme. Ačkoliv si nejsme jisti fyzickou existencí stolu, jsme si jisti existencí smyslových dat, přičemž se nám zdají být naprosto jisté. Přesto o nich musíme pochybovat, neboť jak už ukázal Descartes, metodologické pochybování může přinést kýžené výsledky. Dívám-li se na hnědý stůl, není to tak, že by hnědá barva byla viděna, ale tak, že já, jakožto vnímající subjekt vidím hnědou barvu. Toto tvrzení dává velký důraz na poznávací subjekt a blíží se tak Russellovu stanovisku z pozdějších spisů, kdy se přiklání k neutrálnímu monismu. „Pokud je mi něco bezprostředně prezentováno, musí to být součástí mé mysli.“⁹³

Také sny, halucinace a další různé pocity mají jistou povahu, neboť jsou součástí „jistého“ já, vnímajícího subjektu. Otázkou je, do jaké míry mohou být za smyslová data brány různé pocity, nebo spíše halucinace, jako například dojem zvonění, nebo vibrací

⁹⁰ RUSSELL, B. *Human Knowledge*, str. 159.

⁹¹ ŠPŮR, J. *Úvod do systematické filosofie*, str. 22.

⁹² RUSSELL, B. *Human Knowledge*, str. 13.

⁹³ RUSSELL, B. *The Monist*, str. 171.

telefonu. Ve svém článku *The Relation of Sense-data to Physics* se zmiňuje, že zde jsou “smyslová data, která zjevně nemají běžné spojení se světem fyziky. Jde o smyslové údaje rozmanitých druhů, ke kterým je zapotřebí přistupovat různě. Všechny by se však mohli nazývat ‚nereálné‘.”⁹⁴ Právě schopnost vysvětlit jevy, jako jsou iluze, sny či halucinace se stala součástí argumentace pro teorii smyslových dat.

Důležitý argument pro existenci fyzikálních předmětů mimo naše vnímání je potřeba jejich zajištění i pro ostatní lidi a pro fungování celého Univerza. Stůl přikrytý ubrusem sice nevidíme, nevidíme ani oblast ubrusu skrytou pod vázou, ale domníváme se, že jsou na určitém místě. Kdyby stůl byl jen smyslové datum, závislé na pozorovateli, ubrus by neměl na čem ležet v okamžiku jeho umístění. Ubrus by ani nezůstal viset ve vzduchu, jak se Russell domnívá, ale spadl by na podlahu, která by však také nebyla vnímána, takže by se propadl i skrze podlahu. Tato úvaha se zdá být zcela absurdní, avšak jak se Russell zmiňuje: „Kdo však se chce stát filosofem, musí se naučit nelekat se absurdností.”⁹⁵

Přesto, že nemůžeme dokázat jiné entity, než naše já a o jeho dokázání se dá také pochybovat,⁹⁶ potřebujeme mít v Univerzu určité neutrální objekty. Některé z nich by se daly přirovnat k podkladům, na které se vrství další a další předměty. Přestože jsou tyto neutrální objekty viděny každou osobou jinak, respektive každá osoba vnímá jiná smyslová data, měly by být alespoň přibližně stejné. Stejně jako u Moora se zde setkáváme s argumentem zdravého rozumu, který nám v duchu přirozeného realismu dává víru v existenci těchto neutrálních objektů. „Víra, že veškerý vnější svět je na vnímajícím subjektu nezávislý, je základem veškeré přírodní vědy.”⁹⁷

5.7 Russell, hmota vědy a naivního realismu

Za zmínění stojí Russellův pohled na naivní, respektive přirozený realismus. „Všichni začínáme na pozici ‚naivního realismu‘, což je doktrína, podle které věci jsou takové, jaké se zdají být. Myslíme si, že tráva je zelená, že kameny jsou tvrdé, a že sníh je

⁹⁴ RUSSELL, B. *The Relation of Sense-data to Physics*, str. 127.

⁹⁵ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 25.

⁹⁶ Například u stanoviska solipsismu není „já“ zapotřebí, neboť není důvod rozdělovat jeden ucelený svět na více částí.

⁹⁷ EINSTEIN, A. citace z ŠPŮR, J. *Úvod do systematické filosofie*, str. 42.

chladný. Ale fyzika nás přesvědčuje, že zelenost trávy, tvrdost kamenů, chladnost sněhu, nejsou zelenost, tvrdost, chladnost v tom smyslu, jak je zakoušíme naší vlastní zkušeností, ale jsou něčím velice odlišným. Když člověk pozoruje kámen, pozoruje dle fyziky i účinky kamene na sobě samém. Přestože se vědecké pozorování zdá být objektivní, nesmíme zapomínat na nedokonalé způsoby měření a na různé kognitivní schopnosti každého jedince. Věda se tak proti své vůli dostává na pro ni tenký led subjektivismu. Naivní realismus vede k fyzice a fyzika, pokud je pravdivá, ukazuje, že naivní realismus je chybný. Proto naivní realismus, je pravdivý, je nepravdivý, a proto je nepravdivý.⁹⁸

Problém vědy nastává v okamžiku, kdy si uvědomíme, že její pohled na hmotu se neshoduje s pohledem člověka, tak jak běžně hmotu nazívá. Russell se snaží najít odpověď na otázku, jaká je povaha hmoty. Případně, jestli je schopna přetrvávat nezávisle na tom, zdali je vnímána nebo ne. Objasňuje pohled, jakým se na tuto problematiku dívá věda. Věda dle něho převádí veškeré přírodní jevy na pohyb. „Veškeré přírodní fenomény jsou redukovány na pohyb.“⁹⁹ Tento pohyb je vlněním, které svým působením na lidské smysly vytváří počítky, přičemž se shoduje s tím, co by filozof nazval hmotou.

Světlo, teplo i zvuk jsou v tomto pojetí pouhým vlněním, které vychází z tělesa a podmiňuje reakci kognitivních schopností vnímající osoby. To, co je takto v pohybu, je buď éter, nebo „hrubá hmota“. Věda hmotě přisuzuje pozici v prostoru a možnost pohybu v rámci fyzikálních zákonů, přičemž nepopírá možnost existence jiných vlastností.¹⁰⁰

Problém nastává již v samotném pojmu vlnění, neboť vlnění, jež zažíváme na moři je jistě odlišné od toho, jež označujeme jakožto světlo. Russell v kapitole o povaze hmoty v *The Problems of Philosophy* upozorňuje v této souvislosti na odlišné kognitivní schopnosti nevidomého člověka, který sice může vnímat vlnění na moři, avšak s vlněním, které označujeme jako světlo a které bezprostředně vidíme, nemůže být obeznámen. Světlo, které bezprostředně poznáváme, tak musí být něčím jiným, než pouhou formou vlnění.

V hmotném světě vědy scházejí nejen prvky, jako zvuk či barva, ale také vymezení prostoru, tak jak jej vnímáme prostřednictvím našeho zraku či hmatu. Věda se spokojuje s pozicí zasazení hmoty do určitého prostoru, ale toto pojetí je diametrálně odlišné od pojetí

⁹⁸ RUSSELL, B. *An Inquiry Into Meaning and Truth*, str. 15.

⁹⁹ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 31.

¹⁰⁰ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 31.

lidského, které je dáno prostřednictvím smyslů. Přičemž ani lidské smysly nevnímají prostor stejně. Jak tvrdí Russell „prostor, jak ho vidíme, není tím samým prostorem, který cítíme prostřednictvím dotyků.“¹⁰¹ Věda na takovéto pojetí a diferenciaci prostoru zřejmě nepomýšlí. Prostor vědy zachovává neutrální poměr mezi jednotlivými lidskými smysly.

Vědou zkoumané předměty se ale musejí nacházet ve stejné realitě jako naše smyslové orgány, případně i nervová soustava. „Relativní pozice objektu a našeho těla určuje, jaké počítky můžeme z objektu vnímat.“¹⁰² Věda vnímá prostor nediferencovaně, pouze jako celek, ve kterém se nacházejí fyzické objekty. Tento prostor Russell nazývá reálným prostorem, který je veřejný, přístupný všem pozorovatelům. Naproti tomu člověk vnímá prostor kolem sebe diferencovaně, dle svých smyslových dat. Tento prostor, ve kterém se myšlení člověka, jakožto pozorovatele nachází, je prostorem jevů, prostorem privátním.

5.8 Privátní a veřejný prostor

„Srdcem teorie v *The Analysis of Matter* je tvrzení, že naše poznání externího světa je čistě strukturální. Pro Russella tato byla tato teze založena na tvrzení, že nejsme, přímo obeznámeni s fyzikálním světem.“¹⁰³ Je nutné též přihlídnout k tomu, že každý člověk vidí jeden a ten samý předmět poněkud jinak, byť prostor, ve kterém je předmět vnímán se zdá být oběma pozorovatelům společný. „Existují odlišné subjekty, tedy také odlišné perspektivy. Každá perspektiva má svůj vlastní prostor, ve kterém jsou umístěné jednotliviny dané perspektivy. Samotné perspektivy je však možné uspořádat v prostoru, [...]. Mimo ně tedy existuje i tzv. perspektivní prostor.“¹⁰⁴

Každý člověk, vidí jiný tvar předmětu, vzhledem ke svému pozorovacímu stanovišti a místu, kde se předmět nachází. Stejně jako Moore, uvádí Russell příklad s kulatou mincí, jejíž tvar je v pozici přímo před námi kulatý, avšak pokud se nachází v jiné pozici, zdá se být její tvar oválný. Když soudíme, že mince je kulatá, je to způsobeno tím, že jí přisuzujeme určitý tvar, který považujeme za skutečný, avšak který nemusí souhlasit

¹⁰¹ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 31.

¹⁰² RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 33.

¹⁰³ DEMOPOULOS, W a FRIEDMAN, M. *Critical Notice: Bertrand Russell's The Analysis of Matter: Its Historical Context and Contemporary Interest*, str. 622.

¹⁰⁴ ZOUHAR, M. *Problémy jazyka a počiatky analytickej filozofie*, str. 186.

s našimi vjemy. Skutečný, reálný tvar předmětu, o jaký se zajímá věda, se musí nacházet v reálném prostoru, který není totožný s jevovým světem jakéhokoliv jedince. „Reálný prostor je veřejný, prostor jevů je jedinečný pro každého pozorovatele.“¹⁰⁵ V privátních, jevových prostorech se stejný předmět jeví odlišně. Prostor vědy je propojený s prostory, které vnímáme, ale není s nimi identický. „Z Russellovy epistemologie vyplývá, že reálný objekt není tím, co je bezprostředně známo, takže fakticky nelze říci, jak vypadá skutečná mince.“¹⁰⁶

Naše smyslová data jsou situována v našem privátním prostoru. Existuje-li ale jeden veřejný a všeobjímající fyzikální prostor, který předpokládá jak věda, tak zdravý rozum, pak „relativní pozice fyzikálního objektu ve fyzikálním světě musí [...] korespondovat s relativní pozicí smyslových dat v našem privátním prostoru“.¹⁰⁷

Předměty, stejně jako časovost a rozprostraněnost potřebujeme v zájmu našich možností vnímání světa udržovat v jednom, pro všechny pozorovatele společném, světě. Pro každého člověka a tedy i pro každou pozorující perspektivu máme určitá smyslová data. Mezi některými smyslovými daty pozorovanými z různých perspektiv můžeme najít určité systematické vztahy. „Například, když máme ve dvou sousedních perspektivách dvě smyslová data, které jsou takřka stejné s velmi malou odlišností, dá se předpokládat, že nějak patří k sobě.“¹⁰⁸ Smyslová data tak vytvoří určitý vjem objektu, který je sice závislý na pozorovateli, ale přitom se zdá, že nějakým způsobem patří i do vnějšího světa. Ve vnějším světě je totiž pravděpodobně objekt, který je možné vnímat vícero způsoby z různých perspektiv, při zachování jeho podstaty.

Russell se v souvislosti se vztahem mezi privátním a veřejným prostorem zabývá i otázkou rozdělení času na privátní a veřejný. Veřejný čas běží dle fyzikálních zákonů na hodinách. Možnou otázkou k položení zůstává, jak měřit přesný fyzikální čas, neboť se vzrůstající rychlostí ubíhá fyzikální čas pomaleji. Dosud nejpřesnějším měřením času, které však neobjasňuje tento problém, je měření na atomových hodinách, kde se čas měří pomocí kmitání atomů cesia.

¹⁰⁵ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 32.

¹⁰⁶ POLÁK, M. *Goodmanova kválie a Russellova smyslová data*, str. 10.

¹⁰⁷ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 32.

¹⁰⁸ ZOUHAR, M. *Problémy jazyka a počiatky analytickej filozofie*, str. 186.

Co se týče času, můžeme jej vnímat dvěma způsoby. Pokud je čas rozlišován trváním, musíme rozlišovat čas privátní a veřejný. Pokud je však čas určován posloupností dějů, není takovéto rozlišení zapotřebí, neboť časová posloupnost, která se nám jeví mezi událostmi je zřejmě stejná jako ta, kterou doopravdy mají. Platnost posloupnosti předpokládáme jak v prostoru jevů, tak prostoru reálném. Nesmíme se však domnívat, že tato posloupnost je stejná v obou prostorech, neboť naše smyslová data nám mohou poskytovat jinou posloupnost, než kterou mají děje fyzikálních objektů. Ačkoliv hrom vzniká ve stejnou chvíli jako blesk, naše smyslová data ho zachytí až o několik okamžiků později.¹⁰⁹

Nesnáz vzniká při určování vlastností fyzikálních objektů. Ačkoliv můžeme předpokládat, že odlišně barevné předměty jsou odlišné i reálně, nemůžeme si být jisti, zda tomu tak skutečně je. Věda říká, že barevnost je jednou z forem vlnění, tedy existuje ve fyzikálním prostoru, s nímž nejsme plně obeznámeni. Vlastnosti fyzikálních objektů sice můžeme vyvodit z jejich korespondence s našimi smyslovými daty, ale fyzické objekty zůstávají sami o sobě neznámé, co se týče jejich vnitřní danosti.¹¹⁰ Otázkou k zodpovězení tedy dle autora zůstává, zdali je k dispozici metoda, která by neužívala smyslů a která by vedla k odhalení vnitřní přirozenosti fyzických objektů.

Nejobhajitelnější a zároveň nejpřirozenější hypotézou by bylo domnívat se, že se fyzické objekty nemohou shodovat s našimi smyslovými daty, ale mohou jim být více či méně podobné. To by nám umožnilo vidět například jednotnou barvu předmětu, která by se sice poněkud lišila ve svém odstínu u různých pozorovatelů, ale mohli bychom ji považovat za jakousi „skutečnou“ barvu, která by byla průměrem barev pozorovaných z různých úhlů.

Tato hypotéza je dle Russella možná nevyvratitelná, ale jak on sám poznamenává, dá se poukázat na její neodůvodnitelnost. Mezi fyzickým objektem a našimi počitky totiž existuje celá řada jevů, které ovlivňují vlastnosti vlnění. Například médium, kterým prochází vlnění směřující od fyzického objektu k našim smyslům. Naše smysly zaznamenávají pouze vlnění, které se jich přímo „dotýká“, ne však vlnění v okamžiku jeho vzniku. Russell se zmiňuje o proměnlivosti barvy v závislosti na vzduchu, kterým

¹⁰⁹ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 31.

¹¹⁰ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 38.

procházejí paprsky světla. Následně tvrdí, že „je celkem bezdůvodné předpokládat, že fyzikální objekty mají barvy“.¹¹¹

Dále tvrdí, že vidíme barvu nezávisle na tom, zdali předmět, z kterého vlnění vychází nějakou barvu má či ne. Dalo by se podotknout, že lidské smysly vnímají barvu i předmětů, které žádné vlnění ani nevydávají, ani neodrážejí, nýbrž pohlcují. Za předpokladu, že budeme považovat „barvu“, jenž je nazývána jakožto černá za „skutečnou fyzikální barvu“ můžeme naši schopnost percepce předmětů rozšířit ještě o předměty, které světelné vlnění pohlcují. Například černá díra se nám jeví jakožto černá ne tím, že by k nám z ní vycházelo, nebo se odrazilo nějaké vlnění, ale tím, že lidské nervové ústrojí je schopno vyhodnotit předměty, ze kterých se k němu nedostává patřičné světelné vlnění, jakožto černé. Proto se nám černá díra, pohlcující světelné vlnění jeví jako černá.

5.9 Poznání z bezprostřední zkušenosti a z popisu.

Při zkoumání fyzikálních předmětů musíme zvážit dva typy možných způsobů poznání. Russell rozděluje naše zkušenosti dle způsobu jejich získání, na bezprostřední a z popisu. „Budeme říkat, že máme bezprostřední zkušenost o něčem, čeho jsme si přímo vědomi bez prostřednictví nějakého souzení nebo nějakého poznání pravd.“¹¹²

Bezprostřední zkušenost máme za pomoci vjemů, které nám zprostředkovávají naše vnější smysly a také za pomoci introspekce, která je jakýmsi vnitřním smyslem. Tímto způsobem se dozvídáme o našich citech, myšlenkách či touhách. Vnitřní a vnější bezprostřední poznání nám umožňují, konstituovat naše já, jež si uvědomujeme a odlišujeme od externího světa. „Zdá se, že při introspekci si bezprostředně uvědomujeme různé komplexy skládající se z objektů, s kterými jsme v různých kognitivních a konativních vztazích. Když vidím slunce, často si mimo to, že si ho uvědomuji, uvědomuji také to, že ho vidím.“¹¹³

Russell uvádí příklad se stolem, se kterým sice nejsme obeznámeni přímo, ale jsme přímo obeznámeni s jeho smyslovými daty. Díky vnímání smyslových dat, která nám říkají,

¹¹¹ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 32.

¹¹² RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 48.

¹¹³ RUSSELL, B. *Analýza poznania*, str. 12.

že stůl je hnědý, obdélníkového tvaru, určité tvrdosti, povrchu atd., můžeme vstoupit v obeznámenost se stolem. Můžeme říci, že stůl má hnědou barvu, nemůžeme o barvě říci nic zcela určitého, neboť se nám pouze jeví za určitých podmínek a za pomoci smyslových dat. Můžeme popsat smyslová data, nikoliv však barvu samotnou jinak, než jak se nám jeví.¹¹⁴ „Taková smyslová data, která tvoří vjem mého stolu, jsou věci, o nichž mám bezprostřední zkušenost, věci poznávané mnou bezprostředně tak, jak jsou.“¹¹⁵

Druhým způsobem získávání informací o světě je poznání z popisu, které můžeme označit jako poznávání pravd. Poznáváme-li stůl jakožto fyzikální objekt, není naše poznání bezprostřední, nýbrž z popisu. „Stůl je ‚fyzický předmět, který je příčinou těch a těch smyslových dat‘.“¹¹⁶ Stolu si nemůžeme být přímo vědomi v naší mysli, a nemůžeme ověřit jeho fyzickou existenci, ale můžeme ho popisovat za pomoc pravd, které nám zprostředkovala smyslová data. Jak poznání pravd, tak poznání věcí je založeno na bezprostřední zkušenosti, která je tak zcela zásadní.

Poznání z popisu nám umožňuje vykročit „ze stínu“ naší osobní zkušenosti. Může mít poznání i věci, které jsme nikdy nevnímaly v podobě smyslových dat. Můžeme mít zkušenost s pravdami, které jsou mimo naši přímou obeznámenost. Toto je pro Russella velice důležité, neboť poznání z popisu rozšiřuje velice omezenou oblast bezprostřední zkušenosti a v případě, že bychom ho nevyužívali, zůstala by nám velká část našeho možného poznání skryta.¹¹⁷

Stejně jako Moore se i Russell zmiňuje o paměti, jako o zdroji poznání, které se týká veškeré naší minulosti. Je však nutné upozornit, že i do paměti se informace dostávají díky interakci se smyslovými daty. Paměť je nutná pro nabývání jakékoliv zkušenosti a schopnost interakce s realitou. Umožňuje i introspekci, díky které si dovedeme uvědomit si i vnímání našich kognitivních procesů. „Vědomí sebe sama je základním stavebním kamenem našeho poznání o duševním životě.“¹¹⁸ Pokud však Russell mluví o bezprostřední zkušenosti s obsahem lidské mysli, jako je vědomí sebe sama, pak netvrdí,

¹¹⁴ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 48.

¹¹⁵ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 49.

¹¹⁶ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 49.

¹¹⁷ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 60.

¹¹⁸ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 51.

že je to vědomí naší osobnosti, ale „je to vědomí určitých myšlenek a citů“.¹¹⁹ Russellův pohled na paměť může být ovlivněn britskou empirickou tradicí a to především Hudem, který tvrdí, že „paměť a obraznost mohou napodobovat či kopírovat smyslové percepcce, ale nikdy nemohou úplně dosáhnout síly a živosti původního pocitu“.¹²⁰

5.9.1 Indukce

Russell se ve své snaze obsáhnout způsoby lidského poznání zabývá také metodou indukce. Indukce je „proces odvozování obecného zákonů nebo principu z pozorování částečných projevů.“¹²¹ Když se každé ráno probouzíme za svitu Slunce, naše zkušenost tuto událost začne generalizovat a vzniká v nás očekávání, že každý den Slunce vyjde. Pouhý fakt, že se něco stalo již mnohokrát, v nás toto očekávání způsobí. Využívání induktivního usuzování nás vede k víře, že veškeré přírodní děje jsou důsledkem nějakého obecného zákona, ze kterého není výjimek. „Obecné vědecké principy, jako je víra v platnost zákonů, nebo víra, že každá událost má nějakou příčinu, závisí stejně na induktivním principu, jako víry denního života.“¹²² Russell se také zmiňuje, že očekávání určitých kauzálních následků je vlastní nejen lidem, ale také zvířatům jako jsou koně či kuřata. Zdá se, že všichni tvorové mají jakési tušení o pravidelnosti přírodních dějů. To ovšem vyžaduje paměťovou kapacitu a také nějaký kontakt s fyzikálním světem za předpokladu, že přírodní děje jsou fyzikálního charakteru.¹²³

Hume se k této problematice vyjádřil v tom smyslu, že rozumem můžeme poznávat pouze abstraktní vztahy idejí. K poznání skutečnosti je ale vždy nezbytné mít přímou zkušenost. Hume zastává myšlenku, že bychom neměli na Univerzum nahlížet, jako na kauzální souslednost dějů, ale spíše jako na atomizované procesy. Naše zkušenost je spíše víra, že se zde nacházejí určité síly, které vedou k opakovaným projevům příčin a následků.¹²⁴

¹¹⁹ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 51.

¹²⁰ HUME, D. *Zkoumání lidského rozumu*, str. 37.

¹²¹ Oxford English Dictionary; Induction (online – 22.2.2015)

¹²² RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 69.

¹²³ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 63.

¹²⁴ ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*, str. 151-153.

V návaznosti na Kanta se Russell zabývá i apriorními soudy. Tyto soudy jsou pro něho zapotřebí, aby mohl popsat způsob vnitřní lidské zkušenosti, nezávislé na jakékoliv vnější zkušenosti. Naše apriorní poznání pro něho není pouze poznáním reflektujícím naše myšlenkové pochody, ale poznáním, které platí o všem, co svět obsahuje, ať je to povahy mentální, nebo fyzické. Přes analýzu těchto soudů se dostává na pole univerzálií, neboť je to pro něho oblast, která může zajistit poznávání pravd.

5.9.2 Univerzálie

Na světě jsou nejméně dva druhy objektů, kterých jsme si vědomi. Jsou to jednotliviny, jejichž příklady vidíme všude kolem sebe, jako „všechna jsoucna a všechny komplexy, které jednou, nebo více složkami jsou jsoucný“.¹²⁵ Obecniny jsou naproti tomu objekty, které neobsahují jednotliviny ani ve formě smyslových dat, ani fyzikálních předmětů. Toto rozdělení dle Russella zahrnuje veškeré objekty v Univerzu, přičemž lze vztah mezi nimi definovat, jako vztah mezi konkrétním a abstraktním.¹²⁶ Sám se však ve spisu *On the Relations of the Universals and Particulars* ptá, zdali je takovýto dualismus vhodný a neotřesitelný.¹²⁷

„Uvědomování si obecnin (univerzálií) se nazývá *chápání* a univerzále, které si uvědomujeme, se nazývá *pojmem*.“¹²⁸ Univerzálie, jako jsou například sekundární kvality - barvy, chuti, pachy, se projevují smyslovými daty. Toto tvrzení však není schopné rozhodnou staletou filozofickou otázkou, zdali jsou univerzálie předobrazy věcí, nebo jsou pouze určitou generalizací věcí. Vidíme-li například více bílých skvrn, jsme schopni je systematicky zařadit pod jeden celek bělosti. Univerzálie tohoto druhu nazývá Russell smyslovými kvalitami.¹²⁹

Zde se Russell zdá se inspiruje u Locka, který říká, že naše smysly se zabývají jednotlivými smyslovými objekty, předávají do mysli rozdílně zřetelné vjemy, a to v souladu s oněmi různými způsoby, jakými na ně objekty působí. Takto získáme ideje jako zelený, žlutý, bílý, horký, chladný, měkký, tvrdý, hořký, sladký a všechny další ideje, aniž

¹²⁵ RUSSELL, B. *Analýza poznání*, str. 14.

¹²⁶ RUSSELL, B. *Analýza poznání*, str. 15.

¹²⁷ RUSSELL, B. *Analýza poznání*, str. 34.

¹²⁸ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 53.

¹²⁹ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 50.

o nich hovoříme jako o smyslových kvalitách. Když říkáme, že smysly něco předávají do mysli, míníme tím, že z nižších objektů dodávají do mysli to, co tam pak ony vjemy vyvolávají. Tento významný zdroj většiny těch idejí, který máme, je zcela závislý na našich smyslech, jimiž je převáděn do rozumu, a nazýváme ho smyslovým vnímáním.¹³⁰

Problematika univerzálií je zajímavá i s ohledem na množství smyslových dat. Díváme-li se na papír s textem, vidíme ho jako celistvou stránku. Při detailnějším pohledu vidíme jednotlivá písmena. Tímto způsobem poznáváme univerzálie relace. Mezi univerzálii jako jednotlivostmi jsou vztahy, které si můžeme bezprostředně uvědomovat. Dalšími jsou v tomto pohledu prostor a čas. Tyto kategorie bychom souhlasně s Kantem mohli označit za apriorní.

Veškeré poznání, které nevychází ze zkušenosti, se týká výhradně vztahů mezi jednotlivými univerzálii. Při poznávání apriori, nepotřebujeme žádné empirické ověření. Rozdíl mezi apriorním obecným výrokem a empirickou generalizací není založený na gramatickém nebo logickém významu výroku, nýbrž spočívá v povaze evidence, která mu přísluší.¹³¹

Také objekty fyziky můžeme definovat, jako smyslová data. Ve fyzice je běžně uváděno, smyslová data se jeví, jako funkce fyzických objektů: když takové a takové vlnění naráží do našeho oka, vidíme takové a takové barvy, atd. Ale vlnění je ve skutečnosti odvozeno z barev. Fyzici nemohou stanovit hodnotu založenou na empirických datech, dokud nebude vlnění vyjádřeno jako funkce barvy, nebo jako smyslová data.¹³²

Máme dvě možnosti, jak dospět k poznání složitých faktů. Buď prostřednictvím soudů, jimiž uvádíme, že jednotlivé části předmětu jsou v takovém a takovém poměru či vztahu, nebo prostřednictvím bezprostřední zkušenosti. Tuto zkušenost lze označit jako vjem, který podává složitý celek a je tudíž možný pouze tehdy, jestliže části celku mají mezi sebou potřebné vztahy, které se skládají tak, že tvoří výsledný celek.¹³³

¹³⁰ LOCKE, J. *Esej o lidském rozumu*, str. 74.

¹³¹ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 99-101.

¹³² RUSSELL, B. *The Relation of Sense-data to Physics*, str. 111.

¹³³ RUSSELL, B. *Problémy filosofie*, str. 127.

6 Argumenty pro smyslová data

Smyslová data získala velkou popularitu na začátku 20. století. Dokázala se vypořádat s celou řadou jevů, jako jsou například halucinace, iluze či odlišné vnímání téže věci dvěma pozorovateli. Schopnost podat možné vysvětlení těchto jevů se stala základem pro argumentaci v jejich prospěch. Avšak již v polovině 20. století, začala ztrácet na přitažlivosti, k čemuž přispěl například nástup fyzikalismu ve filozofii mysli.

6.1 Argument perspektivní variace

S růzností percepce se setkáváme neustále. Jedná se o změnu ve vnímání určitého předmětu z důvodu změny naší nebo jeho časoprostorové pozice. Nejčastěji uváděným příkladem je různé vnímání stolu. Díváme-li se na stůl, zdá se nám, že má určité tvary. Má určitou velikost, postavení, barvu. Do našeho vnímání vstupuje mnoho dalších faktorů a jedním z nich je poloha stolu vůči našim smyslům. Stůl se z dálky bude jevit malý, ale když přijdeme blíže, jeho vnímaná velikost vzroste natolik, že se může stát jediným vnímaným objektem v našem zorném poli.

Hume se v této souvislosti snažil dokázat, že to co vnímáme, nemusí být reálné. Reálné je pouze to, co vzniká jako obraz v našich myslích. „Obraz nás přirozeně vede k myšlence na originál, zmínka o jednom pokoji v určité budově navozuje představu [...] o ostatních pokojích.”¹³⁴

Humův argument vypadá takto:

- a) objekty, kterých jsme si bezprostředně vědomi, se mění; například ve tvaru či velikosti,
- b) reálné, externí objekty se nemění v čase
- c) proto věci, kterých jsme si přímo vědomi, nejsou reálné, externí objekty.¹³⁵

Pokud objekty nepocházejí z vnějšího světa, musí být ze světa vnitřního, tedy naši mysli. Hume sice neuzívá pojmu smyslových dat, ale jeho pojem percepce se v některých

¹³⁴ HUME, D. *Zkoumání lidského rozumu*, str. 46.

¹³⁵ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 3-4.

rysech shoduje s definicí smyslových dat jak u Moora, tak Russella. Zvláště upozornění na sekundární kvality je pro všechny koncepce typické.

Vraťme se nyní k Humově sylogismu. Reid upozorňuje, že je neplatný. První premisa totiž mluví o změně vnímání, zatímco druhá mluví o aktuální změně. Argument by dle něho měl vypadat následovně.

- a) Jsme si přímo vědomi změn objektů.
- b) Reálné, externí objekty zůstávají v čase neměnné.
- c) Proto objekt, kterého jsme si přímo vědomi, není reálný, externí objekt.¹³⁶

Kritiku lze rovněž přiblížit příkladem, kdy se něco tváří, jako něco jiného. Například krabice seskládané do určitého vhodného tvaru potažené látkou v nás mohou vyvolat představu, že pod látkou je ve skutečnosti auto. Krabice však budou mít s autem podobný pouze tvar. Austin uvádí příklad s kostelem, který je zamaskován tak, že vypadá jako chlév. Při pohledu na takový objekt vidíme kostel vypadající jako chlév, ale nikoliv nějaký nemateriální objekt nebo něco jiného.¹³⁷ Vztaženo na příklad se stolem můžeme říci, že se nám stůl může jevit jednou velký a jednou malý bez ohledu na to, aby samotný stůl změnil velikost.

Další z možných podání argumentu perspektivní variace.

- a) Zkušenost zahrnuje obeznámenost s určitým x pouze, když se vlastnosti zkušenosti mění společně s určitými vlastnostmi x , aby když se změní x , změní se i zkušenost a když se x nezmění, zkušenost zůstane stejná.
- b) Naše smysly zaznamenávají změny, ale reálná, externí podoba předmětu zůstává nezměněna.
- c) Proto naše smyslová zkušenost nepostihuje uvědomění si vnějšího, reálného objektu.¹³⁸

V tomto případě se můžeme kriticky obrátit na premisu b). Pokud se velikost či tvar stolu mění v závislosti na postavení vůči našim smyslům, změna jeho velikosti sice

¹³⁶ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 4.

¹³⁷ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 4.

¹³⁸ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 4.

nespočívá ve změně jeho samotného, ale ve změně vnějších, reálných podmínek i když v případě zraku se může jednat na příklad o úhel pohledu, nebo naši vzdálenost. Smysly zachytí změnu vnějších podmínek, i když to nemusí znamenat změnu stolu samotného.¹³⁹

6.2 Argument iluze

Argument iluze je jedním z nejznámějších a zároveň nejpodstatnějších argumentů podporujících koncept smyslových dat. Iluze je smyslová zkušenost, která je nějakým způsobem chybná či milně interpretovaná.¹⁴⁰ Je to případ, kdy se nám nějaký objekt jeví, ale ve skutečnosti není takový, jaký se zdá být. Například pokud vložíme předmět do vody tak, že jeho část je nad povrchem, zdá se nám jeho tvar odlišný. Neboli, jak říká staré české rčení: hůl do vody ponořená, zdá se býti zalomená. Někteří filozofové využívají tento jev pro obhájení svého názoru, že ve skutečnosti nevnímáme fyzikální objekty. Syllogismus můžeme zapsat následujícím způsobem.

- a) Pokud vidím rovnou hůl z poloviny ponořenou do vody, vidím něco ohnutého.
- b) Fyzický objekt (hůl) není v této situaci reálně ohnutý.
- c) Proto jsem si přímo vědom něčeho, co ve skutečnosti není fyzikální povahy.
- d) To čeho jsem si v této situaci přímo vědom, je stejný druh objektu, se kterým jsem přímo obeznámen, jako při *normálním* pozorování objektů, bez iluze.
- e) Proto jsem si při *normálním* vnímání přímo vědomi nefyzických objektů.¹⁴¹

Argument nám ukazuje, že nastávají situace, kdy se naše vnímání rozchází s realitou. Důležité také je, že jsme schopni toto chování predikovat. Smyslová data, která člověk vnímá, nejsou ovlivněné iluzí, neboť nejsou závislá na objektu vytvářejícím iluzi.

6.3 Argument halucinace

Halucinace je případ, kdy máme zkušenost kvalitativně stejnou jako při normálním pozorování, avšak daný pozorovaný předmět neexistuje ve fyzickém stavu. Jako příklad

¹³⁹ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 4.

¹⁴⁰ <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/illusion> (cit. 30.3.2015)

¹⁴¹ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 5.

jsou uváděny výjevy po požití drog. Někteří filozofové, jako Robinson a Jackson uvádějí, že právě halucinace mohou být důkazem, že naše vnímání vždy zahrnuje smyslová data.¹⁴²

Vezměme si pro příklad tři osoby A, B a C. Osoba A se dívá na stůl, na kterém leží jablko. Osoba B se nachází v laboratoři, kde je jí simulován dokonalý obraz naprosto stejného stolu s jablkem. Osobě C byla podána halucinogenní droga vyvolávající zdání stolu s jablkem. Všechny tyto osoby vnímají to samé, nicméně skutečnost, kterou vnímají, je rozdílná. Co tedy dané osoby vlastně vnímají? Zdá se, že by to měly být stejné vnitřní stavy způsobující daný vjem. Ať už je vjem skutečný, simulovaný, nebo způsobený jinou příčinou, musí být něčím vyvolán. Smyslová data by mohla být odpovědí na otázku po tom, co tyto jevy vyvolává.¹⁴³

Lze namítnout, že osoby B a C vidí pouze falešný stůl s jablkem, nicméně osoba A, která vidí reálný objekt materiálního světa, může vidět stejným způsobem i odraz objektu v zrcadle a stále uvidí ten samý fyzikální objekt. Stále však zůstává vjem smyslových dat, která nejsou ani pravá, ani falešná.

6.4 Argument omylu

Tento argument formuloval Ayer, ve snaze podpořit teorii smyslových dat. Argument omylu nám říká, že si nikdy nemůžeme být jisti tím, že vnímáme skutečný obraz reality.

- a) Když jsme si něčeho vědomi, můžeme mít neodvozené poznání faktů vztahující se k danému předmětu.
- b) Když máme neodvozené poznání p , pak můžeme věřit, že p je nezpochybnitelné.
- c) Žádné víry ohledně fyzického světa nemohou být nezpochybnitelné.
- d) Z b + c vyplývá, nikdo nemůže mít neodvozené poznání o fyzickém světě.
- e) Z a + d vyplývá, že si nikdo nemůže být vědom fyzických objektů.¹⁴⁴

¹⁴² HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 6.

¹⁴³ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 6.

¹⁴⁴ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 8.

Smyslová data se tak zdají být dobrou možností našeho poznání, neboť nejsou odvozené od fyzikálního předmětu.

6.5 Argument binokulárního vidění

- a) V případě dvojitého vidění, vidí člověk něco dvakrát.
- b) Nejsou zde ale dva (relevantní) fyzické předměty, které jsou v této situaci viděny.
- c) Proto, v případě dvojitého vidění, musíme vidět něco nefyzického.¹⁴⁵

Pokud si zakryjeme levé oko, vidíme objekt jinak, než když si zakryjeme oko pravé. Je však nepřijatelné se domnívat, že vidíme dva různé, odlišné světy. Můžeme ale připustit, že vidíme dvě různé obdoby smyslových dat jednoho předmětu. Do každého oka nám dopadá světlo odražené od objektu pod jiným úhlem a navíc se jedná o odlišné světelné vlnění. Musíme zde také zvážit adaptaci lidského zraku na různé světelné podmínky.

V případě, že máme zakryté jedno oko a do druhého nám září silné světlo, každé oko se přizpůsobí jiným světelným podmínkám. Po následném odkrytí zatemněného oka a zhlédnutí objektu, bude vjem odlišný i v případě naprosto stejného stimulu obou očí. Fyzické objekty je tak výhodnější pojímat, jako smyslová data, neboť jsme si jisti, že každým okem vnímáme předmět, ale nevíme, zdali je to jeden a ten samý.

6.6 Argument časové následnosti

Při jakémkoliv vnímání je čas přítomný faktor, mezi fyzickou událostí a naší percepcí téže události. Příkladem tohoto „zpoždění“ jsou vjemy hvězd. Odpovědně říci, jak jsou daleko, hvězdy by ovšem nebylo snadné, protože jsou ve vzdálenostech v řádu tisíců světelných let, kde naše měřicí systémy postrádají přesnost.¹⁴⁶

Člověk dívající se na noční oblohu vidí hvězdy, které již dávno neexistují a naopak nevidí hvězdy právě zářící. Také předměty vzdálené pouhých několik centimetrů od našich smyslů jsou ovlivněny tímto zpožděním. Dalo by se tak říci, že člověk vidí do minulosti. Tato úvaha je však lichá, neboť dopad světelných vln způsobujících vjem se odehrává vždy

¹⁴⁵ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 6-7.

¹⁴⁶ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 9.

v přítomnosti daného individua a nezáleží na tom, že je tato přítomnost odlišná od přítomnosti vnímaného objektu.

6.7 Argument iluzornosti sekundárních kvalit

Mnoho filozofů se zabývalo tím, čemu se říká sekundární kvality, jsou to například barvy, chutě, čichové vjemy, či auditivní vjemy. Zvážíme-li barevnost, bude argument zastánců smyslových dat následovný:

- a) Vše co vidíme, má barvu.
- b) Fyzické věci nejsou barevné.
- c) Proto vidíme věci nefyzické.¹⁴⁷

První ze zmíněných premis není ani zdaleka tak samozřejmá, jak se může jevit. Za normálních podmínek denního světla můžeme pozorovat barevnou pestrost světa. Pokud ale nastane noc, naše barevné vidění není s to podat informaci o barvě předmětů. (Pomineme-li možná různorodá poškození zraku).¹⁴⁸

Druhá premisa se zdá být diskutabilní. Podívejme se na argumenty ve prospěch tohoto tvrzení. Pokud by fyzické věci byly barevné, a jejich barevnost by spočívala na nich samých, měli bychom mít jasnou odpověď na otázku. Jakou barvu má daný objekt? Objekt je ale vnímán pokaždé jiným pozorovatelem, případně tím samým za jiných podmínek a tudíž se nám jeví jinak barevně. Jaké vnímání barev je správné? Zřejmě jakékoliv barevné vnímání je správné, neboť je adekvátní dané jedinečné situaci. Dále je zde odlišné vidění barev u různých živočišných druhů. Ani zde nelze předpokládat, že by jeden způsob vidění vyčníval nad ostatní, neboť každý druh podléhá nutnosti přizpůsobení se svému životnímu prostředí.¹⁴⁹

Další argument se zakládá na tvrzení, že naše zkušenost s barvami je dána vlnovou délkou světla dopadajícího na naše oční čípky v rozmezí od 400 do 700 nanometrů. Je ale možné, že dva zcela odlišné předměty budou odrážet rozdílné barevné spektrum, ale přesto se nám budou jevit jako stejně barevné. Tento fenomén je známý pod pojmem

¹⁴⁷ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 9.

¹⁴⁸ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 10.

¹⁴⁹ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 10.

metamerismus. Někdo věří, že tento fakt zabraňuje redukování barev na světelné spektrum.¹⁵⁰

¹⁵⁰ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 10.

7 Námitky vůči teorii smyslových dat

7.1 Příklon k fyzikalismu

Jedním z důvodů, proč teorie smyslových dat ztratila své výsadní postavení, byl nástup fyzikalismu ve filozofii mysli. Fyzikalismus je myšlenkový směr, podle kterého se celý svět skládá pouze z fyzikálních objektů.¹⁵¹ Mentální události vůbec neexistují, neboť se dají popsat, jako pouhé stavy mozku. Smyslová data mají vlastnosti, které se nám nějakým způsobem jeví, což znamená, že jsou nefyzické povahy. To však nezapadá do konceptu fyzikalismu, kde se nic nejeví, ale pouze existuje, neboť zde není mysl, která by prováděla vnímání jevů.

O'Shaughnessy se snažil vyhnout tomuto popření smyslových dat. Dle něho mohou být smyslová data totožná se stavy mozku, přičemž jsou našimi zkušenostmi s vlastnostmi, jako je tvar, poloha, barva. Tyto vlastnosti jsou tak závislé na stavu mozku, které jsou u každého člověka rozdílné.¹⁵²

7.2 Epistemologické námitky

Někteří filozofové kritizují koncepcie smyslových dat na základě tvrzení, že tyto teorie nás zanechávají napospas skepticizmu ohledně existence vnějšího světa. Tato kritika se hodí spíše na Russellovo pozdní pojetí v době, kdy zastával myšlenky neutrálního monismu. Stejně tak, jako Moore ve svých *Some Main Problems of Philosophy*, tak i Russell v *The Problems of Philosophy* předpokládá existenci vnějšího světa, který je možnou, nikoliv však jedinou příčinou vzniku smyslových dat.

Pokud jsou naše smyslová data tím jediným, čeho jsme si přímo vědomi a jsou přitom nefyzikální povahy, nemáme žádný důvod se domnívat, že existuje cokoliv hmotného. Pokud více lidí pozoruje „stejný“ stůl, který se každému jeví jinak, není důvod se domnívat, že daný předmět je skutečný. Nemůžeme tedy deduktivní metodou usuzovat na existenci vnějších fyzikálních předmětů na základě jejich pozorování.

¹⁵¹ <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/physicalism?searchDictCode=all> (cit. 30.3.2015)

¹⁵² HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 10.

Použijeme-li náš zdravý rozum, můžeme namítnout, že přestože jsme některé věci nikdy neviděli, považujeme je za skutečné. Jejich existence je tedy dvojího typu. Existují jako samostatné fyzikální věci na pozorování nezávislé a zároveň jsou přítomny v myslích dalších individuí. Přestože jsme například nepozorovali molekuly, atomy či protony, můžeme se domnívat, že existují a to nejen jako teoretické pojmy či představy. Například o existenci bakterií či virů se můžeme přesvědčit nejen jejich pozorováním, ale také jejich kauzálním projevem. Ponechaná školní svačina nás v duchu přirozeného realismu brzy přesvědčí, že její čas plynul i po dobu, kdy byla našimi smysly opomenuta. Na jejím povrchu se projeví organismy, které po určité době můžeme pozorovat. Předpoklad existence něčeho způsobujícího plíseň je sice stále pouze generalizace našeho nejistého pozorování, ale vysvětluje mnohé.

Další často prezentovaná námitka říká, že teorie smyslových dat nemůže počítat s vnějším světem, neboť vlastnosti předmětů, které se nám jeví, nejsou součástí předmětů samotných. Pozorovaný „hnědý“ stůl nemá barvu, jako svoji vlastnost. Barva není kvalitou primární, nýbrž sekundární. Předmět samotný tak pozorujeme přes kvality, které nejsou závislé na jeho existenci.

Zatímco smyslové datum se nám jeví, jako kulaté, hranaté, zelené, atd., veškeré fyzikální objekty, pokud připustíme jejich existenci, jsou určitým způsobem nevnímátné. Pokud je stůl hnědý, ale hnědost je vlastnost smyslových dat, můžeme stůl považovat za v určitém smyslu neviditelný. Je pak nesmyslné, aby barvy odpovídaly fyzikální předmětům. Pokud hnědost bude smyslové datum a nikoliv jeho vlastnost, pak jim vnější svět nemusí odpovídat a tedy nemůže být pozorován.

O'Shaughnessy argumentuje, že fyzikální objekty nejsou neviditelné. Jsou spíše tím, co je viděno při pozorování smyslových dat. Smyslové datum reprezentuje vnější skutečnost, která je tím způsobem viděna.¹⁵³ Tvrzení, že jsou okolní předměty nevnímátné, protože to co vnímáme, jsou smyslová data, může být odmítnuto s poukazem, že smyslová data mají zajisté nějaké totožné vlastnosti s předměty, a to například tvar. I v případě, kdy tvar nevidíme, nebo ho nejsme schopni rozpoznat, domníváme se, že existuje. Stejně tak, jako máme povědomí o tvaru stolu, máme

¹⁵³ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 11.

i povědomí o tvaru chemických prvků, bakterií a dalších věcí, které nemůžeme pozorovat bez použití vhodného přístroje. Nemůžeme však na tomto základě usoudit, že máme skutečnou zkušenost s možným vnějším světem.

Teorie smyslových dat se také potýká s problémy, které přinesl nástup fyzikalismu. Fyzikalismu tvrdí, že přirozenost světa je fyzikální povahy. Vše je fyzické a také podřízené fyzikálním zákonům. Někteří teoretici smyslových dat zastávali názor, že smyslová data jsou na mysli závislé entity. Objekty, které se nám jeví, jsou závislé na našich kognitivních schopnostech. Pokud by teorie smyslových dat chtěla být v souladu s fyzikalismem, musela by vysvětlit, jak může být objekt existující v závislosti na naší mysli zároveň podřízený fyzikálním zákonům. Není však jisté, zdali je toho teorie smyslových dat schopna.¹⁵⁴

7.3 Adverbialismus

Přesto, že se adverbialismus zakládá na užití jazyka, je spíše teoretickou koncepcí zabývající se lidskou percepcí a nikoliv lingvistickým směrem. Adverbiální teorie odmítá relační koncepci zkušenosti. Když se nám určitý předmět jeví červený, není zapotřebí popisovat vztah mezi námi a předmětem ve smyslu, že vnímáme nějaký objekt. To že vnímáme předmět, jako červený neznámá, že předmět sám je červený. Vlastnosti objektů, které se nám jeví, jsou odvozené spíše od našich kognitivních schopností, než od objektu samotného. Můžeme tedy říci, že se nám jablko „jeví jako červené“, přičemž charakterizujeme náš mentální stav. Věta, že někdo vidí hnědý čtverec, by dle adverbialismu měla vypadat spíše, že někdo vidí hnědě a čtvercově.¹⁵⁵

Adverbiální teorie se snaží ospravedlnit fenomenální zkušenost bez potíží, kterým je vystavena teorie smyslových dat. Její výhoda spočívá v možnosti říci, že když má někdo zkušenost s něčím hnědým, něco se mění dle určitého principu, ale nejsou to smyslová data. Jediné, co je zapotřebí je subjekt a jeho zkušenost, která se mění. Tato teorie je méně kontroverzní než teorie smyslových dat. „Většina účastníků debaty bude souhlasit, že jsou zde zkušenosti; kontroverzními entitami jsou smyslová data.“¹⁵⁶

¹⁵⁴ CRANE, T. *The Problem of Perception*, kap. 3.1.2

¹⁵⁵ CRANE, T. *The Problem of Perception*, kap. 3.2

¹⁵⁶ CRANE, T. *The Problem of Perception*, kap. 3.2

„Adverbiální teorie vysvětluje fenomenální charakter zkušenosti v pojmech jejích vnitřních kvalit. Vnitřní fenomenální kvality zkušenosti jsou někdy nazývány ‚kvále‘; proto adverbiální teorie je občas nahlížena jako verze pohledu, že zkušenost zahrnuje uvědomění si kvále.“¹⁵⁷ Samotné slovo kvále pochází z latiny pozdního sedmnáctého století, přičemž ve filozofii se obvykle definuje jako kvalita, nebo vlastnost, která je vnímána či zakoušena určitou osobou.¹⁵⁸ Zatímco pojem kvalita se usídlil především v britské empirické tradici, slovo kvále podstoupilo proměnu svého původního významu.

Chápeme-li kvále v širším smyslu, pak jsou to „jednoduše jakékoliv kvality mentálních stavů, které vytvářejí stav mysli a mající fenomenální charakter“.¹⁵⁹ Každý vnímaný stav mysli tak má svá kvále. V užším smyslu jsou kvále „neintencionální, vnitřní vlastnosti zkušenosti: vlastnosti bez intencionálních či reprezentačních aspektů“.¹⁶⁰ První pojetí je vlastní Chalmersovi a druhé užívá Ned Block.¹⁶¹ Pokud mluvíme o kvále v souvislosti s adverbialismem, používáme užší pojetí.

Zastánci adverbiální teorie tvrdí, že pokud vnímáme něco červeného, pak naše zkušenost je měněna dle určitého způsobu, na vnímání červenosti. Nejjednodušším způsobem, jak toto pojetí uchopit je pojímat zkušenost jako určitou událost, přičemž změny v události jsou zároveň změny ve zkušenosti. Pokud tyto vlastnosti jsou jak vnitřní, tak fenomenální, pak tento způsob chápání adverbiální teorie je vázaný na existenci kvále.¹⁶²

7.3.1 Námítky vůči adverbiální teorii

Frank Jackson vyslovil námitku vztahující se k adverbiální teorii, která je založena na pozorování vícero barevných předmětů najednou. Představme si, že vnímáme hnědý čtverec a zároveň zelený trojúhelník. Dle adverbiální teorie bude stav naší mysli charakterizován jako „vnímat hnědě a čtvercově a zeleně a trojúhelníkovitě“. Problém nastává, když chceme rozlišit tyto stavy mysli jeden od druhého tak, abychom mohli vnímat hnědý čtverec a zelený trojúhelník. Zapotřebí je zřejmě popis určující, s čím se vnímání barvy pojí. Hnědost se pojí se čtvercem a zelenost s trojúhelníkem. Musíme

¹⁵⁷ CRANE, T. *The Problem of Perception*, kap. 3.2

¹⁵⁸ <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/quale?q=qualia> (cit. 30.3.2015)

¹⁵⁹ CRANE, T. *The Problem of Perception*, kap. 3.2.1

¹⁶⁰ CRANE, T. *The Problem of Perception*, kap. 3.2.1

¹⁶¹ CRANE, T. *The Problem of Perception*, kap. 3.2.1

¹⁶² CRANE, T. *The Problem of Perception*, kap. 3.2.1

se tázat, jakým způsobem je adverbialismus schopen toto popsat, bez představení objektů zkušenosti nacházejících se v našem zorném poli. Otázka je, zdali se adverbialní teorie dokáže vypořádat se strukturou prostoru a komplexností podnětů dopadajících na naše smyslové receptory z vnějšího světa.¹⁶³

Další námitka upozorňuje na to, že adverbialní teorie se nemůže adekvátně vypořádat s velice důležitým prvkem percepce, a to s faktem, že pozorování objektu nás určitým způsobem vtahuje do určité relace s ním. Zkušenost s předmětem má počátek v jeho vnímání. Má jakousi „akt-objekt“ strukturu, což adverbialní teorie zpochybňuje.¹⁶⁴ Co však poskytuje strukturální vlastnosti našemu poznání? Pro zastánce smyslových dat by to mohli být propozice či již přímo vnímaná smyslová data. U teorie smyslových dat může mít poznání strukturu založenou na subjektivním vnímání smyslových dat a na samotném objektu. Takovéto pojetí je vlastní například Russellově druhém období, jak jej můžeme nalézt v *The Problems of Philosophy*.

7.4 Mýtus daného

Epistemologická tradice chápe pojetí smyslových dat přibližně následujícím způsobem.

- a) Zprvé, někdo má smyslové datum.
- b) Když má smyslové datum, pak si je zajisté bezprostředně a nezpochybnitelně vědom daného smyslového data. Tato bezprostřední obeznámenost je známá jako „vnímání“ či jako „být obeznámen se“ smyslovým datem.
- c) Na základě této obeznámenosti, je člověk v pozici, že zná smyslové datum toto druhu, který ve skutečnosti má.
- d) Člověk pak odvozuje existenci fyzikálního světa ze série smyslových dat, které měl.¹⁶⁵

Sellars kritizuje teorii smyslových dat na základě následující úvahy. Buď je přímá obeznámenost se smyslovými daty propozicí ve formě, že vnímané datum má nějakou vlastnost, která je jeho součástí, nebo není propozicí. Pokud je propozicí, vyžaduje aplikaci konceptů. Být si vědom červené barvy, znamená být si vědom červenosti. Toto je ale

¹⁶³ CRANE, T. *The Problem of Perception*, kap. 3.2.2

¹⁶⁴ CRANE, T. *The Problem of Perception*, kap. 3.2.2

¹⁶⁵ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 11.

problematické, neboť se obecně soudí, že percepční uvědomění si předmětu pozorování je na konceptech nezávislé a naopak jim předchází.¹⁶⁶

Pokud by smyslová data nebyla propozicemi, nemohla by nám přinášet informace, a tedy poskytnou vědění o okolním světě. Toto vědění je totiž vždy založeno na propozicích. Tedy že někdo vnímá určité smyslové datum určitého druhu.

Sellars takto nekritizuje pouze teorii smyslových dat, ale jakoukoliv teorii, která nám říká, že máme vědění založené na vnímání, ať už je to přímý realismus, idealismus či adverbialní teorie percepce. Kritizuje v podstatě jakoukoliv teorii zastávající možnost pevného, tedy daného lidského poznání. Slovo „danost“ tedy „datum“ je dle něho zátěží pro jakoukoliv epistemologickou koncepci, přičemž cokoliv daného lze odmítnout v souladu s lidským rozumem.¹⁶⁷ Rozumem, který je člověku zřejmě zcela vlastním a tedy i daným. Samotné slovo datum je latinského původu a znamená něco, co je dané (*something given*).

Sellars je však kritizován za zaměňování pojmů a to především ve vztahu propozic a konceptů. Kdokoliv si může být bezprostředně vědom smyslového data, které má určitou barvu, ale nemá žádný předchozí koncept. Uvědomění tak nebude konceptuální, ale bude ve formě propozice, že někdo si je vědom faktu s určitou vlastností, která je reprezentována smyslovým datem, přičemž daný fakt má vlastnosti pozorované smysly.¹⁶⁸

Sellars tvrdí, že teoretici smyslových dat si musí vybrat mezi dvěma možnostmi. Buď vnímáme jednotliviny, přičemž vnímání není poznání. Z toho vyplývá, že existence smyslových dat nezaručuje poznání vnějšího světa. Nebo mohou tvrdit, že vnímání je formou poznání, přičemž vnímáme fakty a nikoliv pouhé jednotliviny.¹⁶⁹

V prvním případě je fakt, že smyslové datum bylo vnímáno sice důležitý, ale z hlediska budování našeho poznání nevýznamný. V druhé variantě by vnímání smyslových obsahů logicky implikovalo existenci neodvozeného poznání kvůli případné jednotnosti pojmů vnímání a poznávání.

¹⁶⁶ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 11.

¹⁶⁷ SELLARS, W. *Empiricism and the philosophy of mind*, str. 127.

¹⁶⁸ HUEMER, M. *Sense-Data*, str. 11.

¹⁶⁹ SELLARS, W. *Empiricism and the philosophy of mind*, str. 129.

Smyslový obsah dle Sellarse logicky implikuje, že někdo má neodvozené poznání, pouze pokud lze říci, že smyslový obsah je dán, což znamená, že je kontextově definován v termínech neodvozeného poznání faktu o tomto smyslovém obsahu. Pokud to není jasně poznáno nebo pokud to nemáme na mysli, mohou teoretici smyslových daností dospět k názoru, že danost smyslových obsahů je základní nebo primitivní pojem v rámci smyslových dat, a tak přerušit logické spojení mezi smyslovými danostmi a neodvozeným poznáním, s nímž je klasická podoba této teorie neoddělitelně spjata.¹⁷⁰

Svoji kritiku Sellars prezentuje na neslučitelnosti následujících výroků.

- a) Člověk vnímá červený smyslový obsah O znamená, že člověk neodvozeně ví, že O je červené.
- b) Schopnost vnímat smyslové obsahy je nezískaná.
- c) Schopnost znát fakty tvaru x je f je získaná.¹⁷¹

Z A a B plyne nonC; z C plyne nonA, z A a C plyne nonB. Jakmile si zastánci teorie smyslových dat uvědomí, že A, B a C nelze sloučit, musejí jednu z premis vyloučit. Pokud se vzdají A, pak jejich teorie nedává smysl, respektive smyslová data nemohou být základem poznání. A je totiž nutnou podmínkou pro přímou obeznámenost. Pokud zamítneme B, pak smyslové danosti přestanou být spjaty se schopností jazyka věci uspořádat a přiřazovat k nim pojmy typu vnímání, pocit atd. Odmítnout C by pak podle Sellarse znamenalo dopustit se odklonu od převážně nominalisticky zaměřené empirické tradice.¹⁷² „Odmítnout C je jako činit násilí na převládajícím nominalistickém klonění se k empirické tradici.“¹⁷³

Ve své knize *Empiricism and the Philosophy of Mind* (1956) se dále Sellars snaží rozebrat jazyk teoretiků smyslových dat a objasnit tak jejich pojmosloví. Tvrdí, že již Moore používal pro analýzu vnímání pojmy, které jsou neepistemické.¹⁷⁴ Domníval se, že k tomu, aby byl nějaký obsah našich smyslů vnímán, musí být prvkem jistého druhu relačního souboru smyslových obsahů, v němž relace může být například prostor nebo čas.

¹⁷⁰ SELLARS, W. *Empiricism and the philosophy of mind*, str. 130.

¹⁷¹ SELLARS, W. *Empiricism and the philosophy of mind*, str. 132.

¹⁷² SELLARS, W. *Empiricism and the philosophy of mind*, str. 132.

¹⁷³ SELLARS, W. *Empiricism and the philosophy of mind*, str. 132.

¹⁷⁴ SELLARS, W. *Empiricism and the philosophy of mind*, str. 130.

Bohužel, jak jsme již zmiňovali při výkladu tradičních zastánců teorie, jejich pojmosloví není zcela precizní a sám pojem smyslová data je velice nejednoznačný s mnoha konceptuálními nedostatky. Zároveň je také v čase proměnlivý společně s koncepcemi, ve kterých je užíván.

Dalším velkým problémem, na který Sellars upozorňuje je, že zastánci teorie smyslových dat pojímali příslušná data jako fakt, který nepředpokládá učení, vytváření asociací a spojení stimulu a reakce. Měli tendenci ztotožňovat vnímání smyslových obsahů s být si těchto obsahů vědom, tak jako člověk, který omdlel je v bezvědomí, zatímco novorozeně je vědomé.¹⁷⁵

Sellars tvrdí, že pokud pokládáme schopnost vnímat smyslové obsahy za nezískanou, brání nám to v analýze vnímání, která předpokládá získané schopnosti. Nebudeme-li se však držet pouze teorie smyslových dat a vezmeme-li v úvahu celé Russellovo dílo, můžeme dojít k závěru, že lze analyzovat, jak poznání u kterého nepotřebujeme námi získané schopnosti, tedy poznání apriorní, tak poznání, které si je vyžaduje. Schopnost, jako je umění užívat jazyk pro kategorizaci, symbolizaci či poznávání nových faktů je u Russella stejně důležitá, jako poznání za pomoci smyslových dat.

Zastánci empirismu vycházejí z domněnky, že když něco vnímám, dostává se to do mého myšlení. Naše vjemy se tak stávají myšlenkami, neboť je uchopujeme rozumem. Předměty ale můžeme vnímat bez toho, abychom je poznávali. Hnědý stůl lze pozorovat, ale abychom poznali, že je to stůl a že je hnědý, abychom mohli z pozorování vyvodit propozici, musíme mít určitý nástroj. Tímto nástrojem je pro Sellarse jazyk a jeho schopnost klasifikace. Člověk musí být s věcí obeznámen, aby mohl říci, že tuto věc pozoruje. Obeznámenost je zapotřebí ukotvit v jazykovém systému. Můžeme, ale namítnou, že samotné jazykové koncepty vznikají na základě předchozí empirické zkušenosti s vnějšími podněty, umožňujícími naučení se jazyka. Avšak ani jazyk sám nám nemůže zaručit poznání. Je schopen ho spíše formovat a formulovat. Sellars oproti Russellově logickému atomismu zastává poměrně holistické stanovisko.¹⁷⁶

¹⁷⁵ SELLARS, W. *Empiricism and the philosophy of mind*, str. 131.

¹⁷⁶ PEREGRIN, J. *Post-analytická filozofie*, 95-96.

Smyslová data mohou být pojímána, jako jakési hrubé počitky, které jsou nám nějakým způsobem dané. O jejich danosti však můžeme pochybovat. Pochybnosti v nás může například vyvolat nápis, který je sice napsaný s přeházenými písmeny, avšak my jsme schopni ho automaticky a bez váhání přečíst.

Naše mysl totiž využila již dříve získané znalosti, podle kterých dané znaky rozšifrovala. Dokonce jsme ani nemuseli zaregistrovat, že s nápisem bylo něco v nepořádku. Smyslová data tedy tvořila jakousi hrubou strukturu poznání, ze které bylo nejprve zapotřebí extrahovat vhodnou informaci a tu podrobit jazykové analýze. Následně nám v hlavě vyvstalo slovo, které jsme vlastně viděli, přestože smyslová data byla jiná. S daným mentálním či jazykovým obrazem v hlavě můžeme dále nakládat buď dle logických principů, při jazykové hře, nebo na základě asociací a paměti.

Pochybnosti o smyslových datech jsou založeny na tom, že máme nějakou třídu bezprostředně a jistě známých faktů, které daný člověk introspektivně hodnotí. Sellars ukazuje, že smyslová data mohou být určitou formou poznání pouze v případě, že zde máme nějakou možnost ověřit naši víru v dané počitky. Vnímání by mělo způsobovat vjemy, abychom se o něm vůbec mohli přesvědčit. Pokud je něco vnímáno, jako červené pak fakt červenosti je neodvozeným poznáním. Přímá obeznámenost implikuje vědění určitého druhu faktů. „Řekněme, že smyslový obsah, jako třeba barevná skvrna, je nám známý. V takovém případě zde máme k dispozici například fakt, že barevná skvrna je červená.“¹⁷⁷

Stejně tak, jako pozdní Wittgenstein, připodobňuje Sellars vlastnosti konceptů k užitým slovům. Dle něho „nejsme schopni zakoušet červenou skvrnu a až poté získat obeznámenost s červeností. Musíme se prvně naučit slovo červený, než si uvědomíme, že barevná skvrna má danou barvu.“¹⁷⁸ Jazyk vytváří konceptuální schémata, do kterých se později zařazují jednotlivá fakta, přičemž vnější podněty nejen popisuje, ale zároveň nám říká, jaké jsou. Pro toto ověření můžeme použít jazyk. Při komunikaci s dalšími mluvčími tak lze naše data alespoň do nějaké míry ověřit.

Vnímání červenosti ale také může být určitým stavem mozku. Klíčem v tomto případě mohou být kvále a to v tom případě, když je označíme za něco vlastního mozku.

¹⁷⁷ SELLARS, W. *Empiricism and the philosophy of mind*, str. 130.

¹⁷⁸ BAILEY, A. *The Myth of the Myth of the Given*, str. 3.

Mohou to být vlastnosti, které vyplňují naše vizuální pole, které vidíme z první osoby. Veškeré vlastnosti, jako barvy či tóny by tak nepříslušely objektu, ale byly by součástí mozku pozorující bytosti. „Červenost, kterou zakoušíme, když pozorujeme jahodu - tyto vlastnosti - je to, co je nyní přisuzováno mozkovým stavům. Není to pouze schopnost rozlišit zelenost od červenosti, ani nějaká reprezentace že červená je nějaký případ, ani jednoduše stav s obsahem, že je nějaký zamýšlený předmět červený – fenomenální červenost.“¹⁷⁹ Další otázkou je, jak se stavy mozku mohou vztahovat k našim mentálním počítkům a schopnostem. Zdali určitý stav mozku odpovídá určitému stavu psychickému či nikoliv.

¹⁷⁹ BAILEY, A. *The Myth of the Myth of the Given*, str. 9.

8 Závěr

Filozofie již od svých počátků naráží na problematiku lidského poznání a na otázky s ním spojené. Mezi řadu nejrůznějších pojetí se ve dvacátém století zařadila i teorie smyslových dat, která se snažila najít pevný základ lidského poznání, které by nám mohlo pomoci například k dokázání existence fyzikálního světa, či odhalit způsob vzniku lidské obeznámenosti s ním.

V této práci jsme se pokusili o zrestaurování teorie smyslových dat za pomoci komparace a analýzy dostupných zdrojů. Uvedli jsme, že teorie smyslových dat prošla za dobu své existence mnoha změnami. Její ústřední téma, tedy snaha o odhalení základů lidského poznání, byla svázána s poměrně rozličně interpretovaným pojmem smyslových dat. Nejčastěji se u něho setkáváme se třemi charakteristikami. Smyslová data jsou určité entity, jsme si jich přímo vědomi v našem pozorování, a mají vlastnosti, které se nám jeví.

Pokud mají být smyslová data hodnotná pro naše poznání světa, není možné, aby se neustále měnila. S tímto požadavkem se různá období vývoje této teorie vypořádávají odlišně.

Zohlednili jsme především standardní koncepce Georga Edwarda Moora a Bertranda Russella, přičemž jsme uvedli příklady smyslových dat jimi užívané. U Moora, jsme se zaměřili na spis *Main Problems of Philosophy*. Jeho myšlenky jsou zde blízké Russellově druhému období. Veškeré věci dle něj můžeme označit za smyslová data, neboť právě přes ně jsme s nimi obeznámeni. Smyslová data jsou tak pro něho nutnou podmínkou pro jakékoliv poznání nejen vnějšího světa, ale také nás samotných.

Také jsme zmínili Russellovu koncepci, která prošla několika změnami, přičemž je povětšinou rozdělována do dvou či tří myšlenkových stádií. V prvním, které zastává například ve spisu *An Analysis of Mathematical Reasoning* tvrdí, že jsme bezprostředně obeznámeni s částmi reality, které jsou nějakým způsobem provázány s propozicemi. Naše poznání je tak založeno na logických principech. Ve druhém období, které je charakterizováno spisem *The Problems of Philosophy*, jsou smyslová data určité formy umístěné v prostoru vztahující se k fyzickým objektům. Tyto fyzické objekty jsou umístěny ve veřejném prostoru a zajišťují nám, že i při pozorování jiných smyslových dat, můžeme dle zdravého rozumu pozorovat stejný předmět. Russell zde rozlišuje mezi vnímajícím, mentálním aktem vnímání, subjektivním obsahem a fyzickými objekty. Ve třetím období

se přiklání k neutrálnímu monismu, dle kterého je vše vnímané, co je nám bezprostředně prezentováno, nutně součástí naší mysli.

Přesto, že byla teorie smyslových dat již odsunuta do pozadí, pro její smysluplnost hovoří mnoho argumentů. V této práci jsme se zabývali argumenty perspektivní variace, halucinace, iluze, omylu, časové následnosti, iluzornosti sekundárních kvalit či binokulárního vidění, které ukazují, že tato teorie byla ve filozofii dobře ukotvena. Avšak s nástupem fyzikalismu ve filozofii mysli a také adverbialní teorie, ztratila smyslová data své výsadní postavení. Pokusili jsme se také upozornit na inspirativnost teorie smyslových dat pro současnou kognitivní vědu, neboť se zdá, že má stále co nabídnout například v sepětí s pojmem kvále, který je v současné filozofii hojně užíván.

9 Resumé

The main aim of this work is to write down the thoughts of the sense-data theorists, especially the thoughts of Mr. Moore and Mr. Russell. We pay attention to their conceptions and their ways of how they tried to use the common sense to prove the existence of the physical world. In this paper, we discuss the arguments for and the objections against the sense-data theory as well as adverbialism, solipsism and the myth of the given.

This work also focuses on the possible connections between the sense-data theory and the modern philosophy of mind. For the connection, we could be used the term: quale. Despite of the fact, that both of these terms, sense-data and quales, are interpreted in many different ways, we try to draw our attention on this issue.

10 Seznam použité literatury

AYER, A. *The terminology of sense data*. [online]. 1945, vol. 54, č. 216. Mind : Oxford University Press, 1945. [cit. 2014-09-14]. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/2250575>

AYDEDE, M. Pain. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2013. [cit. 2014-09-14]. Dostupné z <http://plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/pain/>

BAILEY, A. *The Myth of the Myth of the Given*. [online]. [cit. 2014-09-14]. Ontario : The University of Guelph Guelph, Dostupné z [http://www.uoguelph.ca/~abailey/Resources/Bailey%20-%20The%20Myth%20of%20the%20Myth%20of%20the%20Given%20\(ms\).pdf](http://www.uoguelph.ca/~abailey/Resources/Bailey%20-%20The%20Myth%20of%20the%20Myth%20of%20the%20Given%20(ms).pdf)

BALDWIN, T. George Edward Moore. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2010. [cit. 2014-09-14]. Dostupné z <http://plato.stanford.edu/archives/sum2010/entries/moore/>

CRANE, T. The Problem of Perception. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2014. [cit. 2014-09-14]. Dostupné z <http://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/perception-problem/>

DEMOPOULOS, W. a FRIEDMAN M. Critical Notice: Bertrand Russell's the Analysis of Matter: Its Historical Context and Contemporary Interest. In: *Philosophy of Science*, The University of Chicago Press [online]. vol. 52, č. 4. 1985. [cit. 2014-09-14]. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/187446>

HALL, R. *The Term "Sense-Datum"*. [online]. 1964. vol. 73, č. 289. [cit. 2015-02-14]. Mind : Oxford University Press, Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/2251648>

HATFIELD, G. Sense-Data and the Philosophy of Mind: Russell, James, and Mach. In: *Principia* [online]. 2002. [cit. 2014-05-14]. Dostupné z: <http://www.sas.upenn.edu/~hatfield/SDandPhMind.pdf>

HUEMER, M. Sense-Data. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2011. [cit. 2014-05-14]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/sense-data/>

HUME, David. *Zkoumání lidského rozumu*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1972. ISBN: 25-030-72

LOCKE, J. *Esej o lidském rozumu*. vyd. 1. Překlad Anna Dokulilová. Praha : Svoboda, 1984. ISBN: 25-051-84

- MILKOV, N. The History of Russell's Concepts »Sense-Data« and »Knowledge by Acquaintance«. In: *Periodical* [online]. Archiv für Begriffsgeschichte Gadamer, Hans-Georg. vol. 43, p. 294. [cit. 2014-10-14]. Dostupné z <http://philpapers.org/archive/MILTHO.1.pdf>
- MOORE, G. *Some main problems of philosophy*. 5.vyd. New York: Humanities Press, 1953, xii, 380 p. ISBN 0041920090
- MOORE, G. *The Philosophy of G. E. Moore*. Editor Paul Arthur Schilpp. Evanston (Ill.): Northwestern University Press, 1942, xv, 717 s. Library of Living Philosophers
- MOORE, G. E. Visual Data. In: C. A. Mace (ed), *British Philosophy in Mid-Century* [online]. 1965. [cit. 2014-09-14]. London : George Allen & Unwin, Reprinted in Robert J. Swartz (ed), *Perceiving, Sensing, and Knowing*. Garden City, New York : Anchor Books, Dostupné z <http://selfpace.uconn.edu/class/ana/MooreVisualSenseData.pdf>
- MCKAY, T. a NELSON, M. *Propositional Attitude Reports*. In: The Stanford Encyclopedia of Philosophy [online]. 2014. [cit. 2014-09-14]. Dostupné z <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/prop-attitude-reports/>
- PEREGRIN, J. *Post-analytická filozofie*. ORGANON F 1, č. 2, 89-108. Filozofický Ústav SAV, Bratislava : 1994
- POLÁK, M. Goodmanova kvália a Russellova smyslová data. In: *Filosofický časopis*, 2012, s. 7-27. ISSN: 0015-1831
- RUSSELL, B. *An Inquiry Into Meaning And Truth*. [online]. 1940. [cit. 2014-09-14]. London : George Allen and Unwin LTD. Dostupné z <https://archive.org/details/BertrandRussell-AnInquiryIntoMeaningAndTruth>
- RUSSELL, B. *Analýza poznania: výber z epistemologických prác*. Bratislava : Kalligram, 2003. ISBN: 80-7149-577-8
- RUSSELL, B. a SLATER, J. *Human Knowledge : Its Scope and Limits Routledge Classics*. Taylor & Francis Routledge, 2009. ISBN: 9780203875353
- RUSSELL, B. *Jazyk a poznanie*. Bratislava : Kalligram, 2005. ISBN: 807149724X
- RUSSELL, B. On Propositions: What They Are and How They Mean. In: *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes* vol. 2, Problems of Science and Philosophy, Wiley, 1919. [online]. [cit. 2014-09-14]. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/4106441>
- RUSSELL, B. *Problémy filozofie*. Praha : O.P.S., 2005. ISBN: 80-239-5195-5

RUSSELL, B. *The Collected Papers of Bertrand Russell, Volume 2: The Philosophical Papers 1896-99*. Routledge : New Ed edition (28 Jun. 1990) ISBN: 9780415098632

RUSSELL B. *The Monist*. [online]. vol. 24, č. 2. 1914. [cit. 2014-09-14].
Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/27900482>

RUSSELL, B. *The Problems of Philosophy*. Indo-European Publishing, [online]. 2010.
[cit. 2014-05-14]. Dostupné z <http://www.gutenberg.org/files/5827/5827-h/5827-h.htm>

RUSSELL, B. *My Philosophical Development*. ALAN WOOD SIMON AND SCHUSTER : NEW YORK, 1959

RUSSELL, B. The Relation of Sense-data to Physics. In: *Mysticism and Logic*. London : George Allen & Unwin Ltd. Reprinted Totowa, New Jersey: Barnes & Noble Books, 1951. *Scientia* [online]. 1917. [cit. 2014-05-14]. Dostupné z
<http://selfpace.uconn.edu/class/percep/RussellRelationSenseData.pdf>

SELLARS, W. Empiricism and the Philosophy of Mind. In: *The Myth of the Given: Three Lectures on Empiricism and the Philosophy of Mind* [online]. 1995. [cit. 2014-05-14]. ISBN: 0-674-25154-7 Dostupné z
<http://selfpace.uconn.edu/class/percep/SellarsEmpPhilMind.pdf>

SHAND J. Russell's Inquiry into Meaning and truth. In: *Contemporary philosophy* [online]. 2005. [cit. 2014-09-14].
Dostupné z <http://www.unige.ch/lettres/philo/enseignants/pe/Engel%202005%20Russell%200s%20Inquiry%20into%20Meaning%20and%20Truth.pdf>

SCHILPP, P. A. *The Philosophy of G. E. Moore*. Northwestern University Press, Evanston ILL 1942

SLATER, A. Visual Perception. In: *J.G.BREMNER T.D.WACHS, eds. Handbook of Infant Development*. Malden : Blackwell Publishers, 2001. s. 5-35. ISBN 978-1-4051-7874-7

SNOWDON, P. *G. E. Moore on Sense-data and Perception*. [online]. 2007. [cit. 2014-05-14]. Dostupné z http://sas-space.sas.ac.uk/660/1/P_Snowdon_Sense-data.pdf

SOUTOR, M. a MARVAN, T. a DOSTÁLOVÁ, L. *Studie k filosofii Bertranda Russella*. Praha : Filosofický časopis, 2013. ISBN: 978-80-7007-411-4

STUBENBERG, L. Neutral Monism. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2014. [cit. 2014-09-14]. Dostupné z
<http://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/neutral-monism/>

ŠPELDA, D. *Renesanční a novověká filosofie*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita, 2009. 185 s. ISBN: 978-80-7043-822-0

ŠPŮR, J. *Úvod do systematické filosofie: gnoseologie*. 1. vyd. Dobrá Voda : Aleš Čeněk, 2002. 159 s. ISBN: 80-86473-17-1

ZOUHAR, M. *Problémy jazyka a počiatky analytickej filozofie*. Bratislava : Aleph, 2010. ISBN: 978-80-89491-02-5

10.1 Využité slovníky

Oxford Dictionaries, dostupné z <http://www.oxforddictionaries.com/>

10.2 Poznámky

ⁱ Není-li uvedeno jinak, jsou strany citací z knihy Bertranda Russella *The Problems of Philosophy* (1912) uvedeny dle překladu Karla Berky *Problémy filosofie* (2005). Důvodem je neočíslování stránek v elektronickém zdroji dostupném z <http://www.gutenberg.org/files/5827/5827-h/5827-h.htm>